

förbundet

ABF

POJKEN DRÖMDE
STADEN VÄNTADE

**FÖRENTA
NATIONERNA**

– HUR MÅR 80-ÅRINGEN?

LEDARSKAP

DANSSKOLAN SOM
SKAPAR **SYSTERSKAP**

RESA

UKRAINA

– LANDET SOM HÅLLER
FRONTEN ÅT OSS

KRYSS OCH TÄVLING

VINN **POCKETBÖCKER**
OCH **BIOBILJETTER!**

FOLKBILDNINGSDRÄK

– MED **HANNA HOPKO**
LEDARE INOM DET UKRAINSKA CIVILSAMHÄLLET

AMANDA JANSSEN

”JAG HAR OFTA KÄNT MIG ÄNGSLIG – NU SER JAG ATT DET VAR MOD”

NATUR &
KULTUR

Altura

Nå nya höjder i spanska!

Altura är ett helt nytt spanskläromedel för Gy25 som bygger på aktuell språkdidaktisk forskning. Altura erbjuder en rik variation av aktiviteter som främjar meningsfull språkanvändning.

Helt ny
spanska för
gy/vux!

Beställ ett utvärderingsexemplar!
nok.se/altura

INNEHÅLL

NR 4.2025

22
AMANDA JANSSON

© Anna-Lena Ahlström

18
KYJIV

30 FN

© Shutterstock

REPORTAGE

18 60 TIMMAR I KYJIV

Fönstrets Eric Sundström tog tåget till Ukrainas huvudstad för att träffa progressiva krafter – och lära om kultur som försvarsvilja.

22 AMANDA JANSSON

Om resan från självtvivel, via Sara i *Tunna blå linjen*, till rollen som Jana i SVT:s julsatsning *Jag för ner till bror*. Och om en ring som följeslagare.

30 FN - HELA VÄRLDENS 80-ÅRING

Vad är meningen med FN, undrar Donald Trump. Fönstret vrider och vänder på ett födelsebarn med både problem och potential.

LEDARSKAP

37 ERIK SJÖSTRAND

"Vem ställer *du* frågan till nästa gång?"

38 CIRKELLEDAREN

"De är som mina yngre systrar"

KULTUR

41 ULRIKA KNUTSON

Resa bland polska paradoxer.

42 KLASSIKERLISTAN

Våra bästa berättelser från Skåne.

44 FÖRFATTARMÖTE ANNELI JORDAHL

46 SJU SKÄL ATT LÄSA LÁSZLÓ KRASZNAHORKAI

ABF

50 COUNTRYMUSIK SOM STUDIECIRKEL

52 MINA DRÖMMARS STAD - I HANDEN

56 FOLKBILDNINGSLÄS

Möt HANNA HOPKO som vill knäcka Ryssland.

DESSUTOM

5 ERIC SUNDSTRÖM

"Ukraina håller fronten åt våra ideal"

6 FOLKBILDNINGSBILDEN

8 LÄSARBREV OCH TÄVLING

9 KATRINE KIELOS

10 JUST NU

14 FÖRR

"När mellanölet skakade Sverige"

48 KRYSSET

58 EUROPAFÖNSTRET

"Väljer Östersund framför Trump"

Mer kunskap och inspiration

Missa inte att Fönstret finns att läsa online

På **webben** hittar du alltid det personporträtt som vi har publicerat i senaste numret – men du kan också läsa **HELA** tidningen som pdf där. Resereportage, krönikan om ledarskap, kulturtips, vad som är på gång inom ABF – och en hel del annat!

Alltid tillgänglig gratis på www.abf.se

Du hittar även Fönstret på **Facebook** och **Instagram**.

Prenumerera på tidningen Fönstret!

Eller ge bort tidningen i gåva – en uppskattad present som räcker i ett helt år! Priset – endast 249 kr.

Din gåva innehåller:

- 4 **fullmatade** utgåvor av tidningen Fönstret.

☒ Ja, jag vill ge bort Fönstret i gåva eller prenumerera för egen del!

Mitt namn:

Min adress:

Min e-post:

Den som ska få gåvan:

Namn:

Adress:

E-post:

Frankeras ej.
Mottagaren
betalar portot.

ABF:s förbundsexpedition
Svarspost: Box 522
101 30 Stockholm

Du kan också teckna prenumerationer på:
www.abf.se/tidningen-fonstret

KATRINE KIELOS

Författare och journalist på *Svenska Dagbladet*, bor utanför London. Böckerna *Vem lagade Adam Smiths middag?* och *Att uppfinna världen* var feministiska kunskapsbomber. Nu är hon aktuell med *En kvinnas värde. Lögner om kön och pengar* – som du läser mer om i hennes krönika på sid 9.

ELISABET WAHL

Journalist med hockeyhjärtat i Leksand som alltid har blicken vänd mot allt som händer i ABF:s värld (sid 51–57). I det här numret har Elisabet besökt en studiecirkel om countrymusik, men hon har också intervjuat årets mottagare av ABF:s litteratur- och kulturstipendium. Läs mer på sid 10!

OLA LJLJEDAHL

Specialiteten är personporträtt, och i det här numret har Ola träffat skådespelaren Amanda Jansson (sid 22–29) på hemmaplan i Gävle (jo, han har Brynäs-hjärta). Ola har också skrivit en bok om Picasso med sin fru Lena Nyblad, och den ville vi såklart intervju honom om (sid 15).

I KYJIV HITTAR JAG MOD OCH HOPP

Jag går nedför gatan Sofijiska i Kyjiv. Bakom mig har jag Sofiakatedra-len, där Olof Skötkonungs dotter Ingegerd vilar i sin sarkofag. En av många blågula historieträdar som knyter ihop Sverige och Ukraina.

Framför mig ligger Majdan med den spontana minnesplatsen som växer ju längre kriget pågår. Det börjar skymma, under natten som gick nådde de ryska attackerna Kyjiv. Det är obeskrivligt obehagligt att vara rädd – även om jag kunde sova vidare i hotellets skyddsrum. En lyx som de allra flesta ukrainare saknar.

Ska vi vara rädda? Putins krig har ju kört fast, kan det komma ända hit? De ukrainare som du möter i det här numret av *Fönstret* skulle svara: Kriget är redan hos er. Det är inte som när vi spelade Risk, slog tärning och flyttade arméer från "Russia" till "Scandinavia". Hybridkriget pågår, med drönarattacker, desinformation, kartläggning av våra svagheter, påverkansoperationer för att underminera vår demokrati. Och en dålig fred lär ge Putin ökad aptit.

Resan till Ukraina är en av de viktigaste som jag har gjort, och jag har funderat på varför den påverkade mig så på djupet. Troligen handlar det om att jag fick uppleva mycket av det jag innerst inne brinner för. Tron på demokrati och frihet, och att de spelregler som vi trots allt har i vår värld måste upprätthållas. Viljan att samarbeta med kloka och modiga krafter som bekämpar korruption, och som behöver vårt stöd i arbetet för ett modernt, hållbart och jämlikt samhälle. Övertygelsen om att bildning, civilsamhälle och kultur måste vara grundfundament i samhällsbygget, och att ett utbyte innebär att även vi har saker att lära.

Krig är fruktansvärt. Men det mod och det hopp om europeisk gemenskap som jag mötte i Ukraina har skingrat mycket av min oro för samtiden. Idén om att bygga en union på odelbara, universella värden som människans värdighet, frihet, jämlikhet och solidaritet – vilande på principer om demokrati och rättsstat – är ett föredömligt sätt att organisera en kontinent.

Det är hög tid att EU, och vi alla, verkligen inser att Ukraina håller fronten för dessa ideal åt oss.

Nästa nummer av *Fönstret* kommer den 16 februari.

"DET MOD OCH
DET HOPP OM
EUROPEISK
GEMENSAP SOM
JAG MÖTTE I
UKRAINA HAR
SKINGRAT MYCKET
AV MIN ORO FÖR
SAMTIDEN."

Eric Sundström

ERIC SUNDSTRÖM, chefredaktör
eric.sundstrom@abf.se

FÖNSTRET ges ut av Arbetarnas
Bildningsförbund, ABF.
Besöksadress: Sveavägen 68, Stockholm.
Postadress: Box 522, 101 30 Stockholm.
Mejl: fonstret@abf.se
Telefon: 08-613 50 00

Redaktion
Eric Sundström, chefredaktör,
eric.sundstrom@abf.se

Fredrik Pettersson, ansvarig utgivare,
fredrik.pettersson@abf.se

Anders Timrén, *ad*, anders@islington.se

Prenumeration och adressändringen
Studiecirkelledare
– vänd dig till din lokala ABF-avdelning.
Övriga prenumeranter:
tel: 08-613 50 00
prenumeration@fonstret.se
Abf.se/tidningen-fonstret

Annonsbokning
eric.sundstrom@abf.se

Korrektur: Fredrik Johansson
Omslagsfoto: Anna-Lena Ahlström
Tryckeri: Stibo
Upplaga: 20 600 exemplar
(TS-kontrollerat)

Pris: 249 kr/år, lösnummer 59 kr

Vi förbehåller oss rätten att publicera allt
material även digitalt. *Fönstret* är medlem
i Sveriges Tidskrifter.

• *Fönstret* på nätet Abf.se/tidningen-fonstret

FOLK BILDNING BILDEN

TEXT ERIC SUNDSTRÖM FOTO IVAN ANTYPENKO

KYIV CALLING TO THE FARAWAY TOWNS

Majdan Nezaleznosti – Självständighetstorget – är Kyjivs hjärta och har genom historien varit en självklar plats för politiska demonstrationer. Torget är en symbol för den orangea revolutionen år 2004, samt för Euromajdan under 2013–14. Bakgrunden till Euromajdan var ett uteblivet samarbetsavtal mellan Ukraina och EU, som skulle understödja europeisk integration och öka självständigheten gentemot Ryssland.

Protesterna blev till en revolt som till slut medförde att den proryske presidenten Viktor Janukovyč avsattes – men då hade över hundra människor dödats. På Majdan finns en minnesplats för de "himmelska hundra" som dog i "Värdighetens revolution" 2014.

Sedan Rysslands fullskaliga invasion 2022 har en del av torget utvecklats till en informell, ständigt föränderlig minnesplats där fotografier, flaggor och personliga föremål placeras – ett levande minnesmärke över dem som har dött i kriget i östra Ukraina.

När *Fönstret* åkte till Kyjiv var Majdan det självklara första besöket. På fotot ser du även de övriga svenskarna på resan: **Sanna Eliasson** och **Ian Woodward** från Palmecentret, samt i bildens förgrund **Markus Kauppinen**, riksdagsledamot S.

Läs mer om arbetet med att stötta progressiva krafter i Ukraina på sidorna 5, 11, 16–21 och 56.

Det ukrainska namnet på landets huvudstad är Київ, vilket translittererat till svenska blir Kyjiv – och så skriver vi framgent i *Fönstret*. Att vi slutar använda Kiev, vilket är translittererat från ryskan, och i stället skriver Kyjiv är ett redaktionellt beslut till stöd för Ukrainas rätt till landets egna språk, kultur och nationella identitet.

Eric Sundström, chefredaktör, eric.sundstrom@abf.se

BREV

från läsekretsen

PRESSKLIPP OM FOLKBILDNING

FORTSATT HÅRDA TIDER FÖR FOLKBILDNINGEN

”Under det första halvåret 2025 startade 20 procent färre studiecirkel och andra arrangemang jämfört med första halvåret 2023. [...]

I september 2025 har antalet anställda i studieförbunden minskat med 940, eller nästan var fjärde. [...]

Totalt har mer än var femte (22 procent) studieförbundslokal som fanns 2023 stängt under 2024 eller 2025. [...]

Det är inte bara de statliga anslagen som har skurits ned. Från 1992 till 2023 har nära två tredjedelar, 62 procent, av de kommunala och regionala bidragen till studieförbunden försvunnit.”

Saxat ur *Utan infrastruktur, ingen folkbildning*, en kortrapport av Studieförbunden (november 2025).

STUDIEFÖRBUNDENS SKYLTA LYSER UPP HELA LANDET

”Studieförbunden är i dag, tillsammans med biblioteken, de enda aktörerna för kultur och folkbildning som finns i hela landet – även på platser dit storstädernas rika och kommersiella utbud sällan når. De är viktiga mötesplatser och arenor som spelar en stor roll i arbetet med att lösa många av de samhällsutmaningar som Sverige står inför.”

I *Expressen* (2025-11-17) varnar ABF:s ordförande Tomas Eneroth för vad studieförbundens minskade anslag kan komma att leda till.

INDIEROCKARNA SOM BOR I ABF-LOKALEN

”Nektars indierock är inspirerad av banden de växt upp med, Kent och Solen till exempel, och av nyare sound som irländska Fontaines D.C. och engelska Wunderhorse. [...]

Trots en liten budget fanns stora möjligheter för bandet att spela in och släppa musik. Gänget beskriver Göteborg som en ’musikfrämjande stad’, men de är oroade för framtiden i och med det minskade stödet till studieförbunden.

– Det är ju hotat nu och jag tror det är väldigt farligt för musikscenen. Tar vi bort replokaler blir det inga band, säger Zion Merking.

Ilean Arvman Nelson håller med:

– Vi har bott i en ABF-lokal i ett år snart. Alla spelningar vi hade första halvåret var på ställen som ägs av kommunen där vi kunde arrangera gratisspelningar. Om inte det hade funnits hade vi inte kunnat fortsätta som band.”

Ur *Dagens Nyheters* intervju med Nektar, 2025-11-08. *Aftonbladet* gav bandets nya album fyra av fem plus – med rubriken ”Nektar är det ljuvliga ljudet av ABF-Sverige”.

VINN BIOBILJETTER

FILM ÄR FORTFARANDE BÄST PÅ BIO!

Vinner du den här tävlingen kan du sjunka ner i biofåtöljen – fem gånger utan att behöva betala själv!

Vinnaren får nämligen ett presentkort på Filmstaden som räcker till fem biobesök.

Vinnaren står själv för eventuell vinstskatt.

UPPGIFT: På vilken sida i tidningen omnämns universiteten Oxford och Johns Hopkins?

Mejla eller skriv ned ditt svar på ett vykort tillsammans med din postadress. Märk mejl och kuvert med ”Tävlingen”.

Postadress: Fönstret, Box 522, 101 30 STOCKHOLM.

Mejl: tavlingen.fonstret@abf.se.

Senast den 19 januari vill vi ha ditt svar.

FOLKBILDNING OCH JAG: KATRINE KIELOS

MYTEN OM "VÄRLDENS ÄLDSTA YRKE"

"Politik är världens näst äldsta yrke" sa president Ronald Reagan. Han tillade att politik "onekligen har en del gemensamt med världens äldsta yrke". Och folk fnissade.

För när någon talar om "världens äldsta yrke" vet vi att han syftar på prostitution. Fast för den som tänker efter står det snabbt klart att den till synes oskyldiga utsagan är ett jättelikt ekonomiskt påstå-ende. Man påstår nämligen att kvinnors sexarbete är grunden för hela vår arbetsmarknad. Sex blir den ursprungliga varan och den moderna ekonomin antas ha börjat med att män hade pengar och använde dem till att köpa kvinnor.

Fast så gick det inte till.

"FAST INTE NÅGONSTANS I BIBELN STÅR DET ATT MARIA MAGDALENA VAR PROSTITUERAD. EFTERSOM HON INTE VAR DET. EFTERVÄRLDEN HITTADE BARA PÅ."

Alltihopa är nämligen ett påhitt, en av dessa myter om kvinnor och pengar konstruerade för att hålla kvinnor nere. Det var författaren Rudyard Kipling – mest känd för sin berättelse om Mowgli i *Djungelboken* – som hittade på att prostitution var världens äldsta yrke i en novell år 1909. Idén accepterades som "sanning" – och omvärlden gick långt i sina försöka att bevisa den.

Världens äldsta yrkesregister – en uppsättning femtusenåriga lertavlor från Mesopotamien – sades länge ge Rudyard Kipling rätt. Kvinnliga prostituerade tycktes återfinnas inskrivna i en lista som började med "fru" och fortsatte med "prästinna". Problemet var att den byggde på felöversättningar.

Den kvinnliga motsvarigheten till "överstepräst" i Mesopotamien översattes länge till "prostituerad". Men dessa kvinnor tycks inte ha ägnat sig åt något sexarbete alls. Tvärtom tyder mycket på att de levde i celibat. Samma missförstånd drabbade ordet *nadītu*, vilket syftade på en grupp kvinnor som levde i avskilda klosterliknande områden. De ägde både hus och mark. Kanske antog eftervärldens historiker just därför att de måste ha varit sexarbetare. Hur skulle de annars ha kunnat uppnå en sådan nivå av ekonomisk självständighet? Pengarna måste ha kommit genom att de sålde sig till män! Vad har kvinnor annars att bidra med ekonomiskt?!

En annan kvinnogrupp, qadištu, åtnjöt hög status tack vare att de bistod vid förlösningar. "Horor", antog västerländska historiker. Ja, i generationer satt eftervärlden så fast i sin egen föreställning om "världens äldsta yrke" att den kvinna som inte enkelt kunde placeras inom andra tydliga roller automatiskt riskerade att sorteras in som "sexarbetare". Detta bekräftade i sin tur tesen om "världens äldsta yrke" – men alltihopa var ett cirkelresonemang.

Det kanske tydligaste exemplet är Maria Magdalena. Hon har gått till historien – och inte minst konsthistorien – som den ultimata "ångerfulla horan". Fast inte någonstans i *Bibeln* står det att Maria Magdalena var prostituerad. Eftersom hon inte var det. Eftervärlden hittade bara på.

Vad vi däremot vet om Maria Magdalena är att hon hade pengar. Det står svart på vitt i *Lukasevangeliet* att hon hade stolar som hon delvis investerade i Jesus och lärjungarna. Kanske var det därför som hon likt många andra ekonomiskt självständiga kvinnor har osynliggjorts.

Genom att tryckas in i vad som alltså inte är "världens äldsta yrke". **F**

© Per Englund

KATRINE KIELOS

Bor i London, har folkbildat om patriarkala föreställningar i böckerna *Vem lagade Adam Smiths middag?* och *Att uppfinna världen*. Aktuell med *En kvinnas värde. Lögner om kön och pengar* (Mondial, 2025).

JUST NU

vintern 2025

FOLK

► EMIL JENSEN

Ålder: 51 år.

Har gjort: Har släppt åtta album, tre böcker och turnerat med nio egna föreställningar.

På gång: Turné med nya föreställningen

Vi måste hålla kontakten under våren 2026.

"FOLKBILDNING ÄR NÅGOT DJUPT DEMOKRATISKT"

– MÖT ÅRETS MOTTAGARE AV ABF:S KULTURPRIS

Mångsidige EMIL JENSEN är ABF:s kulturpristagare i år. Han får priset för att han genom poesi, musik och skådespeleri bidrar till folkbildning på många olika sätt.

– I en demokrati krävs det att vi bildar varandra, säger han till *Fönstret*.

AV ELISABET WAHL FOTO MARGARETA BLOOM SANDEBÄCK, INGELA HOATSON (PRISUTDELNING)

"Emil Jensen är en mångsidig kulturskapare – poet, musiker, skådespelare och folkbildare i ordets djupaste mening. Genom sin unika kombination av musik, lyrik, berättelser och samhälls-engagemang skapar han konst som både berör och förändrar."

Så löd delar av motiveringen när ABF:s förbundsstyrelse utsåg årets pristagare. En motivering som pristagaren läste med glädje.

– Och för varje rad jag läste växte glädjen. Priset i all ära, men det var verkligen motiveringen som gjorde mig allra mest glad.

För den som inte känner till Emil Jensen är det nästan lite svårt att kort beskriva honom. Han är mest känd för sitt sätt att blanda musik och prat till något som blir mycket mer än en konsert, men inte heller bara en föreläsning eller föreställning. Och de första stapplande stegen till där han är i dag tog han på ett ABF-arrangemang i Malmö på ett ställe som heter Café Barbro.

– Jag hade börjat experimentera med att utöka mellansnacket och vad man kunde göra mellan två låtar. Så under två kvällar inledde jag med att spela en låt och snackade sedan i två akter för att avsluta med en låt. Det blev två timmars mellansnack helt enkelt. Sedan har jag varit med på andra saker som ABF har arrangerat genom åren. Men jag minns den där första gången som Lotta och Susanne på ABF Malmö var med och ordnade.

Vad är folkbildning för dig?

– Något djupt demokratiskt i ordets mest grundläggande bemärkelse. Man kan också se det som delaktighet.

Ett ämne Emil Jensen gärna folkbildar om är miljö- och klimatfrågor. Hans föreställning *Än susar skogen* var ett försök att lyfta fram vad det är som står på spel.

– Jag ville göra en påminnelserapport och inte en larmrapport – frågorna kan upplevas som

abstrakta och många är nog lite handlingsförlamade. Så jag vill försöka hitta sätt att inspirera. Jag pratade och sjöng om träd, livet i havet och svamparnas besynnerliga liv. Och så gjorde jag turnén på cykel. Inte bara för att det var klimatvänligt, utan också för min egen skull: jag ville vara ute i elementen.

Finns det någon fråga Sveriges alla kulturarbetare borde engagera sig i?

– Jag tror att alla frågor hör ihop, så jag tror att det är viktigt att vi engagerar oss i precis allt vi har omkring oss. Så nu skriver jag på en föreställning kring temat vänskap. Jag tror att vänskap hänger ihop med samhällsfrågor eftersom det utgör grunden för solidaritet.

Om du fick välja en studiecirkel att gå, vilket ämne skulle du välja då?

– Det skulle nog bli något med odling och plantering, det skulle jag gärna bli bra på. Ordet "kultur" betydde ju odling ursprungligen, så det känns som det sluter alla cirklar. **F**

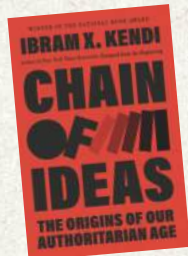
ES

ERIC SUNDSTRÖM är Fönstrets chefredaktör.

FOLKHEM, BILDER OCH DANS. Det är Lars Tunbjörk-vinter på Kulturhuset i Stockholm. Redan nu kan du se utställningen med samtliga bilder i fotoklassikern *Landet utom sig* – bilder tagna mellan 1988 och 1995 som skildrar folkhemets vardag. Sedan följer en ny föreställning med samma namn, i vilken regissören och dansaren Anna Vnuk tolkar Tunbjörks färgstarka bildvärld. Stor ensemble med såväl dansare som skådespelare utlovas. Uppremiär den 12 december på Stadsteatern i Stockholm.

© Lars Tunbjörk

VÅR TIDS MÖRKA IDÉKEDJA. Författaren till obligatoriska *Allt du behöver veta om antirasism*, professor Ibram X. Kendi, är aktuell med en ny bok som kan bli lika omistlig. I *Chain of ideas: the origins of our authoritarian age* kartlägger och förklarar han hur auktoritära rörelser har rört sig från marginalen till att bli ett hot mot demokratin världen över. För dig som vill förstå varför samtiden vacklar – och vad som krävs för att vända utvecklingen. Släpps på engelska den 13 januari 2026.

FAR HEM TILL TV-SOFFAN. Julhelgen har sina ritualer – en tung dramasatsning från SVT är en av dem. I år är det Karin Smirnoffs succéroman *Jag för ner till bror* som har blivit miniserie. Sanna Lenken, som stod bakom *Tunna blå linjen*, har regisserat och manuset skrevs av Karin Arrhenius (*Händelser vid vatten*). I huvudrollen som hemvändaren Jana Kippo ser vi Fönstret-aktuella Amanda Jansson, som hyllades i Teater Västernorrlands uppsättning av boken. Första avsnittet visas den 27 december.

© Anna-Lena Ahlström

FILM & TV

UKRAINSKA FILMER SOM ÖPPNAR VÅRA ÖGON

Kan Fönstrets rapportering från Kyiv leda till nyfikenhet på ukrainsk kultur? Skaffa i så fall ett konto på Draken Film (två veckor är gratis) och börja med *Pamfir* (regi Dmytro Sucholytkyj-Sobtyjuk), en bultande familjehistoria som kretsar kring en karneval norr om Karpaterna. Pappa kommer hem till sonen Nazar, men korruption, fattigdom och orättvisa tvingar fram ett sista smuggelknäck – symboliken med en trång tunnel till EU-landet Rumänien kunde inte vara tydligare.

Reflection (regi Valentyn Vasjanovytj) följer kirurgen Serhij till fronten, och därefter hans

försök till anpassning hemma. Kriget är oerhört otäckt, relationen med dottern värmer – och allt är magiskt filmat med Roy Anderssons tablåestetik.

Dokumentären *Ett hus byggt av skärvor* (regi Simon Lereng Wilmont, även SVT Play) följer underbara ungar på ett barnhem i krigets östra Ukraina. Föräldrarnas alkoholism och frånvaro ligger som en skugga, men barnens relationer till varandra och hjältninnorna till socialarbetare ger stunder av trygghet.

Dessa tre filmer har alla urstarka öppnings-scener – det är tungt och mörkt, men allra högsta klass.

Miss inte heller att det journalistiska vittnes-målet och den välförtjänta Oscarsvinnaren *20 dagar i Mariupol* (regi Mstyslav Tjernov) ligger kvar på SVT Play. Där kan du även se

UK

ULRIKA KNUTSON, kulturjournalist.

HETA DAMER I PÄLS. Dramaten tar upp en modern klassiker med en nästan utmanande trumvirvel. Pjäsen heter *I bommullsfältens ensamhet* av fransmannen Bernard-Marie Koltès. Han skrev dramat 1985, och dog i aids några år senare. Pjäsen om "Dealern" och kunden som inte kan avsluta sin affär fortsätter fascinera. I rollerna, som tidigare gjorts av män, ser vi Lena Endre och Ingela Olsson. Regi: Staffan Valdemar Holm. Scenografi: Bente Lykke Møller. Stjärnmöte alltså. Premiär den 26 februari 2026.

© Dramaten

© Jenny Baumgartner

SKÅNSK ASKUNGE DRAR NORRUT.

Operan i Malmö har fått mycket beröm för sin version av Gioacchino Rossinis *Askungen*. Humor, härlig sång och rolig satir över vår tids utseendefixering. Nu far *Askungen* norrut, i ett samarbete med Norrlandsoperan. Nypremiär i Umeå den 17 januari. Dessutom stor turné till tolv orter mellan Sundsvall och Haparanda, den 21 januari–22 februari.

APOKALYPS I VÄST. Passa på! Ännu några dagar kvar för *Apokalyps* på Göteborgs Konstmuseum. Jag har redan tipsat om den, men nu har jag sett den med egna ögon. Tro mig, den är rasande bra. Så många intressanta konstverk på liten yta. Gamla kopparstick av Albrecht Dürer till Annika von Hausswolffs samtida ljudverk. Den tyske mästaren Anselm Kiefers oroande ängel, och strålande måleri från 1970-talet, av Ulf Rahmberg och Kristina Abelli Elander. Måste ses. Pågår till den 18 januari 2026.

den fullt godkända och verklighetsbaserade filmen *Cherkasy: Ukrainian warship* (regi Tymur Jasjtjenko), samt den tänkvärda dramaserien *Ukrainska hjärtan*.

ERIC SUNDSTRÖM

FRÅN RÖNTGENBILDER TILL BOKBUSSHÅLLPLATSER — SNART DAGS FÖR 2026!

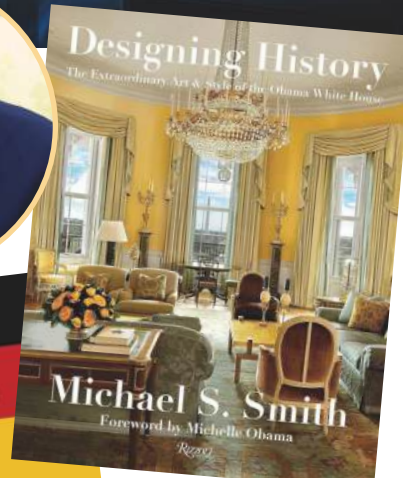
År 2025 är på väg att ta slut och snart skålar vi för 2026 – ett år med vinter-OS, fotbolls-VM för herrar, kongressval i USA, allmänna val i Sverige, och troligtvis fortsatt oro i världen. *Fönstret* har som alltid blicken fäst på händelser som formar vår tid. **TEXT** ERIC SUNDSTRÖM **BILD** SHUTTERSTOCK

► Vad händer om du gör magnetkameraundersökningar av hjärnorna på **10 071** barn i sjutton amerikanska delstater? Resultatet, publicerat i *Nature Mental Health*, visar hur ojämlikhet påverkar hjärnans strukturella utveckling. Minskad yta på hjärnans bark samt förändrade kopplingar mellan flera hjärnregioner noterades hos **såväl rika som fattiga barn** i ojämlika miljöer, och kan påverka barnens framtida psykiska hälsa och kognitiva funktion. Ett bättre argument för att bekämpa ojämlikhet än nämnda röntgenplåtar är svårt att hitta.

► **Donald Trump** har rivit Vita husets östra flygel utan bygglov. **Ulf Kristersson** kritiserar hur Harpsund och Sagerska huset används, och **Andreas Norlén** för talmansresor och olämplig reklam för en bok om tomater. *Fönstret* drömmer sig tillbaka till en tid när offentliga ämbeten sköttes med stil och integritet – och tipsar om boken *Designing history: the extraordinary art & style of the Obama White house*. Perfekt som present till en politiskt deprimerad släkting, innan du kryddar julafton med Youtubeklipp på när Aretha Franklin, Paul McCartney och Bob Dylan sjunger för paret Obama i Vita huset – och frågar vad vi kan lära av **Zohran Mamdani**s valseger i New York.

► Högerextrema partier leder opinionsmätningarna i Storbritannien, Tyskland och Frankrike. *Fönstret* hamnade på ett möte med tyska **Verfassungsblog** som analyserar rättsstatens svagheter, utbildar jurister och utvecklar rättsliga stödsystem för civilsamhället. Syftet är att stärka rättsstaten inför de attacker som kan komma. Alla vi som vill försvara demokratin måste lära av varandra – och sprida de goda exempel som finns överallt.

► **Studieförbunden**, **Folkbildningsrådet** och **Svensk biblioteks-förening** har tagit fram rapporten *Vid vägs ände*. Trettio procent av studieförbundens replokaler och kontor har stängts helt eller delvis, nästan en fjärdedel av personalen har sagts upp. Var tionde bemannat folkbibliotek och bokbusshållplats har försvunnit sedan 2014. Men runt om i hela Sverige fortsätter verksamheten så gott det bara går, noterar *Fönstret* imponerat.

NYA FOLKETS HUS LOCKAR MED FIKA OCH KONST

Folkets hus vid Norra Bantorget i Stockholm, ritat av Sven Markelius, är öppet igen efter renovering – och firar med konstsatsningen *Labour in art*. Syftet är att göra världskonst tillgängligt för alla, ge unga konstnärer möjlighet att nå en bred publik samt fortsätta arbetarrörelsens tradition att stötta konsten som en röst av folket.

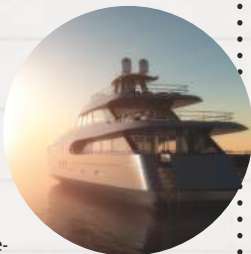
När du har vägarna förbi *måste* du spana in det permanenta konstverket *Final days* av **KAWS** (Brian Donnelly) – en blytung samtida konstnär som har jämförts med Andy Warhol. Verket är snidat i massivt afromosiaträ och föreställer KAWS-figuren *Companion*.

Längs en lång vägg vid nyöppnade Café Markelius kan du betrakta konstverk som på något sätt har en koppling till arbete. De unga konstnärer som visas i vinter är **Alba Engström**, **Jacob Erixson** och **Adam Haugbak**, samt **Ruth Waters**. Har du frågor om *Labour in art* kan du mejla *Fönstrets* chefredaktör, som ska vara med och utse kommande unga konstnärer.

2%

per år bör de superrika med förmögenheter på minst en miljard kronor betala i en ny minimiskatt, enligt den franske ekonomen **Gabriel Zucman**. I Sverige finns 700 miljardärer som skulle få bidra om en "Zucmanskatt" införs. 700 000 människor lever i materiell och social fattigdom.

"ETT SAMHÄLLE SOM
AVSÄGER SIG ALLA
MÄNNISKORS LIKA MÖJLIGHET
TILL BILDNING ÄR ETT
SAMHÄLLE SOM AVSÄGER
SIG FRIHETEN."

Björn Wiman, DN:s kulturchef, skrev en hyllning till folkbildningen. Länk till krönikan finns på *Fönstrets* Facebooksida.

SNACK SOM GÖR ATT VÄRLDEN KOMMER NÄRA

Podcasten *The rest is politics* med **Alastair Campbell** och **Rory Stewart** gör att världen kommer nära. Som när Campbell nämner "a chat on the phone" med FN:s chef för humanitära insatser **Tom Fletcher**, som hade varit i Gaza dagen innan: "Det är bortom allt du kan föreställa dig. För både honom och hans team är det omöjligt att inte gråta när du ser omfattningen på förstörelsen. Det är som Dresden, som Stalingrad. Han till och med jämförde det med efterdyningarna av en atombomb." 90 procent av husen i Gaza är förstörda eller skadade.

BILDNINGSAKUTEN

DÄRFÖR ÄR RYSSLANDS KRIG OLAGLIGT

Rysslands invasion av Ukraina handlar om ett olagligt angreppskrig med pågående krigsbrott. *Fönstret* reder ut den folkrättsliga bakgrunden.

- Enligt **FN-stadgans artikel 2(4)** är användning av militärt våld förbjuden, utom vid självförsvar eller efter beslut i FN:s säkerhetsråd. Ukraina attackerade inte Ryssland, något mandat har inte utfärdats. FN:s generalförsamling har fördömt angreppet som oförenligt med folkrätten.
- I **Helsingforslutakten** från 1975 förband sig Sovjetunionen – och Ryssland som efterträdarstat – att respektera andra staters suveränitet, territoriella integritet och gränsers okränkbarhet, samt att avstå från väpnat våld. Annekteringen av Krim 2014 och den fullskaliga invasionen 2022 bryter mot dessa åtaganden.
- När Ukraina efter självständigheten utvecklade världens tredje största kärnvapenarsenal undertecknades **Budapestmemorandumet** (1994), där Ryssland, USA och Storbritannien försäkrade att de skulle respektera Ukrainas suveränitet och gränser samt avstå från hot eller våld.
- I **Vänskapsfördraget** (1997) och det efterföljande **gränsfördraget** (2003) erkände Ryssland formellt Ukrainas territoriella gränser och åtog sig återigen att avstå från våld. Båda fördragen är ratificerade och är därmed folkrättsligt bindande.
- **Internationella domstolen** (ICJ) utfärdade den 16 mars 2022 ett bindande beslut där Ryssland uppmanades att genast stoppa sina militära operationer i Ukraina. Domstolen hade inte sett några bevis som stöder Kremls påståenden om att Ukraina skulle begå folkmord mot rysktalande i landets östra delar.
- Att ryska riktade angrepp mot civila, tvångsflyttning av barn, tortyr, sexuellt våld, samt attacker mot sjukhus och skolor förekommer har dokumenterats. Dessa handlingar klassas som krigsbrott enligt **Genèvekonventionerna**.
- Internationella brottmålsdomstolen** (ICC) har därför utfärdat en arresteringsorder mot bland andra Vladimir Putin.

ERIC SUNDSTRÖM

60 ÅR SEDAN MELLANÖLET

– DRYCKEN SOM SKAKADE SVERIGE

Mellanölet skulle rädda svenskarna från spriten – men det dröjde inte länge innan den nya varan pekades ut som orsak till det utbredda alkoholmissbruket. *Fönstret* smuttar på drycken som både infördes, inmundigades och förbjöds under stora protester.

► MELLANÖL BÖRJAR SÄLJAS

När: Den 1 oktober 1965.

Vad: Oro för svenskarnas alkoholmissbruk gör att Sveriges riksdag beslutar att en ny sorts öl skulle säljas – mellanöl, med en volymprocent på 3,6 till 4,5.

Natten till den 1 oktober 1965 rådde febril aktivitet ute på Sveriges vägar. Vid midnatt rullade över 7,5 miljoner flaskor ut från Pripps bryggerier. Samtidigt började dyrbart gods att lossas från landets tre frihamnar – alkoholhaltig dryck som inte fick klareras förrän just vid midnatt. Över finska gränsen och från kontinenten – från Danmark, Tyskland och Nederländerna – kom också långtraddare fulla av buteljer. Sammantaget var landets alla åkerier upptagna med uppgiften att fylla livsmedelsbutikerna med något mycket efterlängtat: mellanöl.

Man tänker sig gärna att Sverige alltid har varit ett öldrickande land, men historiskt är det sprit vi har druckit mest av. När motboken infördes år 1923 blev starköl i princip förbjudet – det gick bara att köpa på apotek mot uppvisande av läkarrecept. I livsmedelsbutikerna gick det att köpa pilsner med en alkoholstyrka som motsvarar dagens folköl, men det ansågs inte var tillräckligt.

År 1951 visade en svensk alkoholprofessor att det var bättre för hälsan att dricka öl än sprit, och efter det höjdes röster för en utökad starkölsförsäljning. År 1955 avskaf-

fades motboken och på det nya Systembolaget kunde man köpa såväl starköl som sprit. Förhoppningen var att svenska folket skulle börja dricka mer öl, men försöket föll inte så väl ut. Starköl uppfattades som dyrt i jämförelse med Renat, och dessutom var ölet för starkt för att drickas till maten.

Svenska folket, bryggerilobbyn och inte minst finansministern Gunnar Sträng tyckte att det behövdes ett "lagomöl", med en alkoholstyrka på maximalt 4,5 procent, som kunde tilltala en bred allmänhet. Trots protester från nykterhetsrörelsen röstade riksdagen igenom ett förslag om mellanölsförsäljning i svenska mataffärer, och den 1 oktober 1965 kunde *Aftonbladet* hälsa sina läsare med texten "Gott nytt öl" på förstasidan.

I påkostade annonser berättade Svenska bryggareföreningen om alla fördelarna med mellanöl, och på vilket sätt Sverige

old England håller sig ungdomen till öl. Överallt där unga människor samlas och har trevligt dricker man mellanöl. Efter en tennistimme. På party med vännerna. Efter bio." Så här i efterhand kan annonsen inte uppfattas som något annat än en kuslig profetia.

I livsmedelsbutikerna återfanns till en början ingen åldersgräns för att köpa mellanöl, och på krogen var gränsen blott sexton år. Olyckligt nog sammanföll detta med att det för första gången i svensk historia existerade en sysslöslös och frigjord ungdom. Efter skolans slut fanns det inte så särskilt många uppgifter, förutom att revoltera mot äldre generationer och göra nya ungdomsgrejer: köpa kläder, lyssna på musik och driva runt. Och dricka mellanöl.

Redan den 3 oktober 1965 skrev *Göteborgs-Tidningen* att skolungdomar hade köpt mellanöl på Epa Kungssportsavenyn och

"MELLANÖLET HADE INTE ALLS RÄDDAT SVENSKARNA FRÅN ALKOHOLPROBLEM. DET HADE SNARARE BLIVIT EN INGREDIENS I ETT BEKLÄMMANDE OCH HASTIGT URARTANDE UNGDOMSPROBLEM 'MELLANÖL, THINNER, TABLETTER GÖR TRETTONÅRINGAR TILL VRAK', SKREV GÖTEBORGS-TIDNINGEN 1970."

nu kunde sälla sig till en kontinental öltradition. Öl kunde fungera som måltidsdryck och som "kultiverad sällskapsdryck". I Tyskland, skrev föreningen, drack även kvinnor "gott öl i alla sammanhang: en trevlig tv-kväll hemma; en ledig eftermiddag i stan; på syjuntan". Nu kunde svenska bryggare "tillfredsställa svenska kvinnor. Med gott mellanöl." I en annan annons berättade föreningen att i "good

halsat ur flaskorna direkt utanför butiken. På en högstadieskola i samma stad drack eleverna öl och rökte på skoltid. Snart började livsmedelsaffärer att sätta egna åldersgränser – oftast på sexton år – och 1970 infördes en frivillig artonårsgräns för att få köpa mellanöl i mataffärerna. Omedelbart kunde *Aftonbladet* rapportera att artonåringar tjänade stora pengar på att långa öl till yngre personer. En kandidatuppsats

visade att det dracks öl på 94,9 procent av Stockholms fritidsgårdar, och att 80 procent av föreståndarna på dessa fritidsgårdar släppte in berusade ungdomar.

År 1970 skrev *Expressen* om en åttaåring som hade raglat omkring på en skolgård (efter skoltid), berusad på mellanöl som några tolvåringar hade köpt åt honom, och i Borås påstod en fritidsassistent att det fanns sextonåringar i staden som hade fått skrumplever till följd av intensivt öl-drickande. Han hade själv mött en sextonåring som drack 42 ölburkar per dygn. Dessutom kom flera rapporter som visade att ungdomarna inte höll sig till enbart öl, utan att det snarare blev en inkörsport till annat. "Mellanöl,

thinner, tabletter gör trettonåringar till vrak", skrev *Göteborgs-Tidningen* år 1970 och berättade samtidigt hur Kungsbacka söder om Göteborg höll på att bli en "storstads-slum i skuggan av Göteborg".

Mellanölet hade inte alls räddat svenskar-na från alkoholproblem. Det hade snarare blivit en ingrediens i ett beklämmande och hastigt urartande ungdomsproblem. I *Aftonbladet* ställdes Prippschefen Nils Holgerson till svars för bryggeriets vilse-ledande av ungdomen. Han slog ifrån sig: "Mellanöl måste ju vara bättre än narkotika." Men ju längre 1970-talet led, desto skarpare blev kritiken av mellanölet. År 1977 såldes den allra sista flaskan i svenska livsmedelsbutiker. En majoritet av svenskarna ville ha mellanölet kvar, men politikens hållning var glasklar: nu gällde det att ta ansvar. År 1979 blev det förbju-det att göra reklam för alkohol, och 1982

började Systembolaget hålla lördagsstängt. Nu gick ölkonsumtionen i Sverige ner markant, särskilt bland ungdomar.

Sveriges tio år med frikostig tillgång på mellanöl förändrade emellertid svenskar-nas dryckesvanor i grunden. I en rapport om svensk alkoholkonsumtion, framtagna av Centralförbundet för alkohol- och nar-kotikaupplysning, ser man tydligt hur öl-drickandet pekar uppåt från 1965 och framåt, bortsett från en tillfällig nedgång i slutet av 1970-talet. År 1988 blev öl för första gången en mer såld dryck än sprit, och under tidigt 2000-tal blev ölet om-sprunget av vin. Vi anammade ett mer kontinentalt sätt att dricka, och det kan man ha åsikter om. Men sprit var drycken som samhället ville bort ifrån, och det lyckades samhället med.

De senaste åren har dock något börjat hända – alkoholkonsumtionen har börjat gå ned. Förra året minskade svenskar-nas totala konsumtion av alkohol med drygt 2 procent. Under 2000-talet har Systembolagets försäljning av alkoholfritt öl ökat med 788 procent. Flera livsmedels-butiker har snappat upp trenden och erbjuder ett välkurerat sortiment av folköl och alkoholfri öl. Men allra mest syns det minskade drickandet hos unga. Andelen niondeklassare som har druckit alkohol det senaste året har under 2000-talet minskat från 80 procent till 40. Och ande-len som uppger att de har varit berusade innan fjorton års ålder har under samma tidsperiod minskat från 17 till 6 procent.

Forskare försöker febrilt ta reda på varför ungdomarna slutar dricka. Några anledningar tros vara att de är mer hälso-medvetna, lever inrutade liv med läxor och aktiviteter, tänker på säkerhet och umgås mycket med sina föräldrar. Samtidigt visar all tillgänglig statistik att unga mår psykiskt sämre än någonsin tidigare. Kanske behöver de släppa några av kra-ven och göra lite mer av det Svenska bryggare-föreningen föreslog: spela tennis, gå på party eller på bio. Fast utan mellanöl.

MAJA LARSSON, är journalist och författare, bosatt i Göteborg.

© Ola Kjølbye

VARFÖR DÅ?

"DÅ SKÄNKTE PICASSO SKULPTURERNA"

OLA LJLJEDAHL är författare, journalist och regelbunden medarbetare i *Fönstret*. I dagarna utkommer *Picasso i det svenska folkhemmet* (Bly Förlag) som Ola har skrivit med frilansjournalisten Lena Nyblad.

Varför då?

– En konstintresserad man som heter Peter Forhaug insåg att i lilla Sverige finns hela fem av Picassos sex-ton monumentala betong-skulpturer från 1960-talet. Han bad Lena, mig och fotografen Ulf Berglund att gräva i detta. Vi hittade fan-tastiska historier som blev en bok som sammanfaller med Moderna museets stora Picassoutställning.

Hur hamnade så många skulpturer här?

– Picasso var röd politiskt. En norsk konstnär, som hjälpte honom, berättade om Sverige, folkhemmet och enprocents-regeln för att skapa offentlig konst. Då skänkte Picasso skulpturerna. Städerna behövde bara betala för bygg- och transportkostnad.

Två av dem står i oväntade områden.

– Verkligen! De återfinns i ett miljon-programsområde i Helsingborg och i studentbostadsområdet Kungshamn i Solna, och är relativt okända. Sedan har vi en femton meter hög skulptur i Kristinehamn. En fjärde återfinns i en park i Halmstad och den mest kända, skulpturgruppen *Frukost i det gröna*, kan man se utanför Moderna museet.

Hur var det att skriva en bok med sin livskamrat?

– Allt man gör med henne är underbart! Även att rota i arkiv i Spanien, Frankrike och Sverige. Vi är ett par sedan fyrtio år, och jobbar ofta ihop.

ERIC SUNDSTRÖM

VAD ÄR DET VI KÄMPAR FÖR?

Kulturfrågor och folkbildning har en självklar plats i uppbyggnaden av Sveriges totalförsvar. Men erfarenheterna som lyfts fram från krigets Ukraina verkar inte påverka svenska beslutsfattare, skriver *Fönstrets* Eric Sundström efter ett besök bland flyglarm och gallerier i Kyjiv.

TEXT och FOTO ERIC SUNDSTRÖM

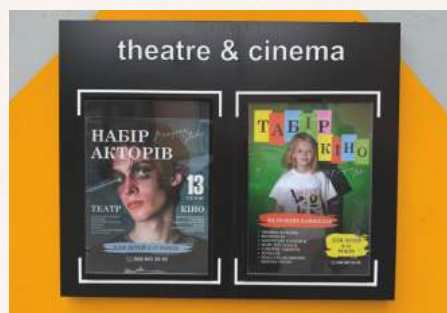
Den upprymda känslan av att stortrivas i en annan stad rusar genom kroppen. Jag går på gatan Reitarska i Kyjiv, slinker in på en tvårgata och hittar ett ställe som verkar vara en kombinerad teater och biograf. Är det möjligt att lära sig ukrainska i min ålder? Jag hittar ett galleri med kafé och bar, fotograferar en väggmålning och skickar till mina döttrar. Trettonåringen svarar direkt: "När kriget är över får vi åka dit så att du kan visa oss allt."

Jag strosar vidare, kollar in klädbutiken Riot Division, hoppas att inga flyglarm ska förstöra just den här stunden, och tänker på mitt lunchsamtal med Ljubov Tsybulska (se sid 20). Hon kallade kultur för "totalförsvarets stöttepelare", påpekade att Ryssland länge har använt kultur som vapen – och framhöll att om du förstör ett lands kultur blir det lättare att erövra. Tankarna går till en bekant från Sverige som jag mötte vid frukosten på hotellet. Hen berättade att militärutbildningen i Ukraina har gjorts om i grunden, i synnerhet har den blivit mer humanistisk. Ett inslag numera är opera – en kulturyttring

"MAN KAN INTE FÖRVÄNTA SIG ATT KONSTEN BARA SKA FINNAS DÄR I HÄNDELSE AV KRIG."

som också kan ge en rusande känsla av vad livet handlar om.

Plötsligt står jag utanför Zygzag, den trendiga bar där jag ska möta några vänner. Liubov, som är expert på att bemöta hybridhot och ser kultur som en försvarskraft, driver även Zygzag och just då känns allt så givet. Det är klart att det hänger ihop: kultur, civilsamhälle, ett galleri, en trendig bar, motståndskraft,

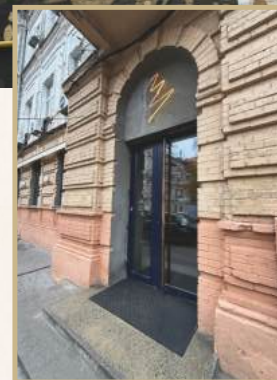

Ukrainas otroliga armé – samt demokratin, humanismen och friheten som alltid är värd att försvara.

På nattåget från Kyjiv till gränsstaden Chelm skummar jag rapporter sparade på min läsplatta. Propositionen *Totalförsvaret 2025–2030* slår fast att kulturen är viktig för försvarsviljan, vilket betonas i Försvarsberedningens gedigna rapport *Kraftsamling*. Anna McWilliams är forskare på Totalförsvarets forskningsinstitut (FOI) och har skrivit rapporter om kulturarvets betydelse i krig och konflikt, om konstuttryck i Ukraina, och om konstens roll i krig. Tåget skakar mjukt. Jag läser om

Instagramkontot @Ukraine.ua och en graffitimålning där Volodymyr Zelenskij porträtteras som Harry Potter, och Vladimir Putin som Voldemort.

I fackförbundets DIK:s rapport *Kulturen – måltavla och motståndskraft* framgår att av regeringens historiskt stora satsning på totalförsvaret – 225 miljarder kronor – går bara 0,03 procent till kulturens beredskap. Endast 4 procent av dem som arbetar på

museer och bibliotek anser att de har tillräckliga resurser för beredskapsarbete.

I *Dagens Nyheter* säger nämnda Anna McWilliams att man inte "kan förvänta sig att konsten bara ska finnas där i händelse av krig". Det krävs satsningar för att stärka kultur och bibliotek – precis som överallt annars.

Hon påminner också om hur Ryssland utmålade Astrid Lindgren och andra svenska kulturpersonligheter som nazister när Sverige gick med i Nato, hur ryska styrkor attackerar ukrainska kulturarv – och vilken roll ukrainska kulturutövare spelar för försvarsviljan. DN ger kulturminister Parisa Liljestrand möjlighet att kommentera, och hon avfärdar DIK:s jämförelse som "trams".

Jag går fram till tågfönstret. Vi rullar över gränsfloden Västra Bug – från krigets Ukraina till Polen och EU. Sent i kväll är jag tillbaka i Sverige där kulturområdets andel av budgeten fortsätter att minska, där folkbildningen förlorar var tredje krona och studieförbundens skyltar släcks. Anekdoten om när Winston Churchill anmodades föra över kulturens pengar till krigskassan må vara obekräftad, men den säger allt: Vad är det då vi kämpar för? **!**

SVERIGE OCH UKRAINA GENOM TIDERNA

På nästa sida i *Fönstret* hittar du vårt fotoreportage från Ukraina. Som uppvärmning kan du studera relationen mellan Sverige och Ukraina – en resa under 1 160 år som innehåller giftermål, avtal och krig.

862 Enligt den normandistiska teorin – delvis baserad på *Nestorskrönikan* – spelar varjagiska vikingar från Norden, bland andra **Rurik** och **Oleh**, en nyckelroll i bildandet av Kyjivriket. Oavsett om varjagerna faktiskt grundade riket eller inte påverkar de rikets tidiga utveckling genom handelslederna mellan Nordeuropa och Konstantinopel.

1019 Olof Skötkonungs dotter **Ingegerd** gifter sig med storfursten **Jaroslav den vise** och blir storfurstinna i Kyjiv. Hennes barn får ledarpositioner i flera europeiska riken: sönerna i ryska tsar- och furstesläkter, döttrarna i Norge, Ungern och Frankrike. Ingegerds kvarlevor vilar i en sarkofag i den vackra Sofiakatedralen i Kyjiv.

1657 Det första avtalet mellan Sverige och Ukraina sluts i Korsun, vilket innebär att stormakten Sverige och **Karl X Gustav** erkänner Ukrainas gränser och stöder de kosackledare – främst hetman **Ivan Vyhovskij** – som vill upprätta en självständig stat.

1709 Stora nordiska kriget pågår, hetmanen **Ivan Mazepa** vill hävda ukrainskt självbestämmande – och sluter förbund med **Karl XII**. Men tsar **Peter I** och hans ryska armé segrar i Poltava (i Ukraina). Det ryska greppet om Ukraina stärks, och Karl XII flyr till Bender.

1781 En tvist med den svenske godsägaren **Stenbock** på Dagö (Estland) gör att runt tusen svenskspråkiga Dagöbor anvisas mark i södra Ukraina av kejsarinnan **Katarina II**. Kolonin, som får namnet Gammalsvenskby, upprätthåller seder, tro, och östsvensk dialekt – trots svåra villkor.

1929 I sviterna av den ryska revolutionen, hungersnöd och med stöd av en nationell rörelse i Sverige inleds en utvandring från Gammalsvenskby till Sverige. 885 bybor anländer, många bosätter sig på Gotland, en del flyttar till Kanada. Bara ett fåtal stannar i Gammalsvenskby, men under kommande år väljer runt 250 att återvända.

1991 Den 19 december erkänner Sverige Ukrainas självständighet som första nordiska land. Diplomatiska förbindelser upprättas efter nyåret 1992, och Sverige etablerar en ambassad i Kyjiv. År 1994 öppnar Ukraina en ambassad i Stockholm, 1998 inleds Sidas arbete med att stötta Ukraina.

2009 Det östliga partnerskapet, en östlig dimension av den europeiska grannskapspolitiken, presenteras på ett toppmöte i Prag. Initiativet kommer från Sverige och Polen, syftet är att stärka och fördjupa EU:s förbindelser med Ukraina och fem ytterligare länder.

2014 Rysslands olagliga annektering av Krim och Sevastopol medför att Sveriges stöd till Ukraina ökar, bland annat via diplomati och besök i Kyjiv, stöd till EU:s associeringsavtal med Ukraina, val- och konfliktövervakning, EU-sanktioner mot Ryssland, samt en ny Sidastrategi.

2022 Rysslands fullskaliga invasion av Ukraina fördöms av Sverige. Militärt, humanitärt och övrigt civilt stöd från Sverige till Ukraina uppgår hittills till över 105 miljarder kronor. Rysk beskjutning (bomber, drönare, fosfor) har förstört byskolan, kyrkan och vårdcentralen i Gammalsvenskby, och befolkningen har minskat från runt 2 500 till några hundra.

862

1709

Sveriges ambassad, Kyjiv.

© C BY 3.0

2022

... KRIGET I UKRAINA

"Kriget startades av yrkessoldater, och avslutas av lärare, ingenjörer och revisorer."

VALERIJ ZALUZJNYJ, ukrainsk general

"Fascismen reser sig igen och Putin är ett slags Stalin för vår tid."

SVETLANA ALEKSJEVITIJ, Nobelpristagare i litteratur

"Den ukrainska segern kommer att bli början inte bara på ett nytt Ukraina, utan också på ett nytt Europa."

JAROSLAV HRYTSAK, författare och professor

"I åtta år har jag sagt: jag har ett krig hemma. För att till sist inse: mitt hem är ett krig."

IJA KIVA, poet, översättare och journalist

"Det rysk-ukrainska kriget kan visserligen tolkas som en kollision mellan civilisationer, politiska system och värderingar – det förlutnas och framtidens – men också som en kollision mellan verklighet och virtualitet."

MYKOLA RIABTJUK, poet, översättare och författare

"Vårt krig handlar inte om de döda. För hjältar dör inte."

OLENA STAJZKINA, författare och professor

"Detta är ett verkligt frihetskrig. Det kan aldrig förloras."

VOLODYMYR DIBROVA, författare, översättare och litteraturkritiker

"Ukrainska kvinnor kämpar, bland annat, för att våra döttrar aldrig någonsin ska behöva bevisa för någon att de också är människor."

OLEKSANDRA MATVIJTJUK, människorättsjurist, Nobels fredspristagare

ERIC SUNDSTRÖM

60
TIMMAR

UKRAINA

— LANDET SOM UTKÄMPAR VÅRT KRIG

TEXT ERIC SUNDSTRÖM FOTO ERIC SUNDSTRÖM GENREBILDER IVAN ANTYPENKO

1 ► Fönstret tar tåget från Warszawa till gränsstaden Chelm, där vi byter till nattåget mot Kyjiv. Vagnen skakar sövande, men direkt på Kyjivs centralstation ljuder det första

av många flyglarm. Vi åker till Sveriges ambassad för en genomgång med säkerhetsrådgivare **Marko Kjellgren**, som bland annat har tjänstgjort i Mali och Afghanistan. Vi får en *airtag* så att ambassaden vet var vi är, en radio för information om flyglarm nattetid, genomgång av appen *Air Alert* som varnar för attacker dygnet runt, samt en förklaring av de meddelanden som ambassadens säkerhetsavdelning skickar direkt vid varje larm via appen *Signal*. Dessa meddelanden beskriver om det tills vidare räcker att vara inomhus, om du ska uppsöka ett "rum i rum" (ofta badrummet), eller om det är "nivå fyra" och skyddsrum som gäller. En natt är attackerna mot Ukraina och även Kyjiv omfattade. Fönstret får meddelande om "nivå fyra", och sover resten av natten i hotellets skyddsrum. En bekvämlighet som de allra flesta ukrainare saknar.

2 ► Vi inleder på Majdan (se sid 6–7) och fortsätter till civilsamhällesorganisationen ANTS (*National Interests Advocacy Network*), som har kontor ett stenkast från torget. ANTS vill bidra till Ukrainas återuppbyggnad, säkerställa militärt och finansiellt stöd från omvärlden, samt integrera Ukraina i den euroatlantiska gemenskapen i EU och Nato. Just nu bedriver ANTS även en utbildning med 250 unga deltagare – de bäst lämpade ska därefter arbeta vid Natos högkvarter. Vi träffar **Olena Sas**, som är projektkoordinator och ansvarig för analysarbetet. Flera av projekten involverar reformer på lokal och regional nivå, andra ska jaga på Ukrainas anpassning till EU:s olika krav. **Ljusjena Sjum** är verksamhetschef men även expert på kulturell innovation och bibliotekens roll. Hon berättar om ett projekt som ska bevara Ukrainas kulturella arv. Fönstret lämnar det trivsamma kontoret med en hög rapport – och då har vi inte nämnt den utrikespolitiska experten **Hanna Hopkos** spännande analyser. Det samtalet blev en egen intervju (se sid 56).

Ljusjena Sjum, Hanna Hopko, Olena Sas.

3 ► Efter en säkerhetskontroll tar vi hissen till **Oleksandr Merezjkos** arbetsrum, där kartor pryder väggarna. Han tillhör president Zelinskyjs parti Folkets tjänare, och leder utrikesutskottet i Ukrainas parlament *Verkhovna Rada*. Han får snart sällskap av utskottskollegorna **Iryna Herasjtjenko** och **Marija Ionova** från den före presidenten **Petro Porosjenkos** parti Europeisk solidaritet. Vår huvudsakliga prioritet är att överleva, konstaterar Merezjko – en tuff vinter väntar och det som kan stoppa Putin är solidaritet och ett Natomedlemskap. Han menar vidare att nödvändiga reformer och antikorrupsionsarbete bäst genomförs som EU-medlem – och apropå EU måste de frysta ryska tillgångarna få användas till Ukrainas försvarskrig. Ionova säger att Ukraina måste stänga luftrummet – och undrar om Jas Gripenplanen kan komma snabbare. Gerashchenko påminner om det stora antalet kidnappade barn, alla journalister som har dödats (118) – samt att andelen kvinnliga parlamentariker i Ukraina måste öka (i dag 21 procent).

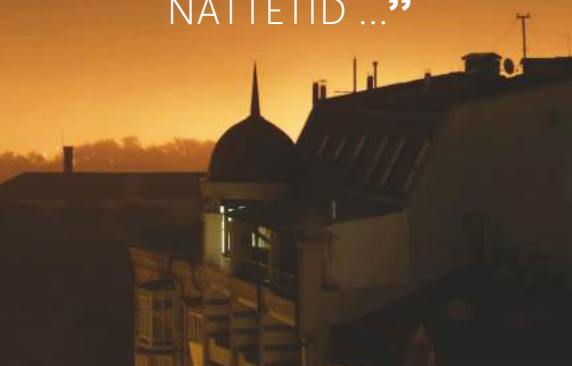
Iryna Herasjtjenko, Oleksandr Merezjkos, Marija Ionova.

4 ► En lång dag avslutas med middag vid floden Dnepr. Traditionell mat som *deruny* (potatispannkakor) och *varenyky* (dumplings) varvas med diskussioner med tre ukrainare som representerar den nya generationen. **Tanja Karas, Larysa Radtjenko** och **Svitlana Luchymovytj** gick alla i de stora demonstrationerna som tvingade Volodymyr Zelenskyj att återställa antikorrupsionsmyndigheternas självbestämmande. Ämnen som berörs är behovet av arbete, utbildning och välfärdspolitik när Ukraina byggs upp, oro över hur demokratin, rättsstaten, civilsamhället och medierna står sig under ett långvarigt krig, att deras patriotism inte har något alls med högerextremism att göra, samt att de njuter av Ukrainas kulturella renässans när folket vill öka förståelsen för det egna landets historia och själ. Kvällen avslutas med en skarp uppmaning: Ta det ryska hotet på allvar, använd tiden till att förbereda er.

Tanja Karas, Svitlana Luchymovytj, Larysa Radtjenko.

”VI FÅR EN AIRTAG
SÅ ATT AMBASSADEN
VET VAR VI ÄR,
EN RADIO
FÖR INFORMATION
OM FLYGLARM
NATTETID ...”

5 ► Fönstrets dag inleds med ett frukostmöte. **Oleh Rybatjuk** har varit parlamentsledamot, president Justjenkos stabschef och vice premiärminister, innan protesterna på Majdan och grundandet av *Centre of United Actions* för sexton år sedan tog överhanden. Han anländer med **Maria Levonova**, som är centrets verksamhetschef. Centre UA granskar regeringsmakten, men vill även att medborgarna ska förstå hur makten utövas – och att de ser det egna ansvaret. Den dynamiska duon framhåller att presidentmakten har vuxit sig för stark – under covid och med kriget. Centre UE utvärderar även parlamentsledamöternas arbete, analyserar ny lagstiftning, och undersöker om den lokala politiska nivån har kapacitet att genomföra de reformer som läggs dem. Att driva på reformarbetet som ska ta Ukraina in i EU, samt att implementera nya vallagar och stärka det politiska landskapet, är andra huvuduppgifter. Oleh och Maria inger hopp, men innan vi skiljs gör sig USA påmint. Halva kontoret har fått sluta eftersom det amerikanska biståndet avvecklats.

6 ► Vi hastar vidare till ett möte med **Olena Jena, Jarell Gilliam** och **John Maisner** från den amerikanska NGO:n *National Democratic Institute*. Vi får en genomgång av opinionsläget i Ukraina, mest positivt är att över 80 procent anser att det är viktigt att landet blir en fullt fungerande demokrati efter kriget. Optimismen inför framtiden är förvånansvärt stor, men det finns oro för att demokratin urholkas, och unga oroar sig för massmigration och att hotet om krig blir permanent. Mest dystert är den extremt låga tilltron till politiska partier, parlamentet och regeringen – och korruption anses vara ett lika stort hot som den ryska aggressionen. Mest förtroende har armén och därefter Zelenskyj. Hoppet om att vara medlem av EU och Nato år 2030 sjunker jämfört med när den fullskaliga invasionen inleddes. Viljan att förhandla med Ryssland ökar, men olika eftergifter som landavträdelse tolereras inte. De utrikespolitiska aktörer som anses ha störst positivt inflytande för Ukrainas sak är Storbritannien, EU och Kanada – med USA på fjärde plats.

7 ► Kulturen är totalförsvarets stöttepelare, säger **Ljubov Tsybulska** när vi ses för lunch. Hon är expert på de delar av Ukrainas försvarskrig som handlar om motståndskraft (resiliens), desinformation och hybridkrigföring. Kultur – språk, historia, traditioner – definierar vilka vi är, och om du förstör ett lands kultur blir det lättare att erövra. Därför har Ryssland länge använt kultur som vapen – och det slaget är lika viktigt som striderna vid fronten. Ljubov säger att de många åren som sovjetrepublik gjorde att ukrainarna inte litade på staten, och då växte ett civilsamhälle fram horisontellt – vilket förklarar protesterna på Majdan, samt att försvaret av Ukraina direkt fick stöd av folket underifrån. Nu finns ett ökat intresse för ukrainsk kultur, civilsamhället är outhärligt i landets försvar – och att vända sig mot rysk överhöghet är självklart, säger hon: Om vi har samma kultur – varför dödar de oss. Ljubov önskar att Ukraina hade förstått kulturens försvarskraft ännu tidigare – och varnar oss andra för att inte rusta upp även kognitivt och kulturellt.

”MIN SYN
SKADADES MEN
JAG HAR INTE
FÖRLORAT
VISIONEN OM MITT
LANDS FRAMTID.”

8 ► Efter lunch börjar *EUkraine 1st Progressive Summit*, som *Fönstret* har blivit inbjudet att bevaka. Det är första gången som progressiva partier, fackföreningar, sociala rörelser, veteraner, forskare och ungdomsorganisationer från hela Ukraina samlas. Dessutom medverkar flera europeiska S-politiker och organisationer, däribland Palmecentret och Markus Kauppinen, riksdagsledamot S, som deltar i en av panelerna. Syftet är dels att understryka stödet till Ukrainas försvarskrig och territoriella suveränitet, dels framhålla att Ukrainas EU-anslutning och återuppbyggnad måste betona social dialog mellan arbetsmarknadens parter – men även frågor som social rättvisa, hållbar utveckling och inkludering. **Bohdan Ferens** har grundat SD Platform och är initiativtagare. ”Vi ville få europeiska socialdemokrater och progressiva ukrainska krafter i samma rum” säger han och ser sig omkring – konferensen ska stärka de ännu relativt svaga och disparata progressiva krafterna. ”Då behöver vi fortsatt stöd, och sedan bygger vi underifrån som borgmästare Zohran i New York”, hälsar Bohdan.

9 ► Det är dags för en stor EU-panel, och flera referenser görs till EU-kommissionens färskaste *Ukraine 2025 report*. Rapporten framhåller att Ukrainas EU-reformer håller hög takt, trots att landet är i krig. **Ihor Zjovka** är biträdande chef för Ukrainas presidentkansli, och han bekräftar att EU-processen har högsta prioritet i alla möten som Zelenskij har. Enligt rapporten ligger Ukraina nu i taktklungan för att bli

EU-medlem med Albanien, Montenegro och Moldavien. Processen involverar 33 kapitel med *acquis* (EU:s hela rättsordning), EU:s Köpenhamnskriterier – och vad gäller EU:s militära målsättningar så slår vi dem med 500 procent, säger han och föreslår 2028 som ett lämpligt år för medlemskap. **Kateryna Nykonjuk** från SD Platform adderar ett progressivt perspektiv och framhåller att hälsovård och utbildning inte ska ses som en kostnad – det är en investering. *Fönstret* får en pratstund med henne efter panelen. Hon varnar för en övertro på nyliberala mekanismer och föredrar en balans mellan företag, stat och fackföreningar när Ukraina byggs upp och integreras i EU.

10 ► Fönstrets sista dag i Kyjiv inleds med en facklig panel – och först applåderas alla arbetare som sköter sina jobb trots kriget. **Vasyl Andrejev**, vice ordförande för centralorganisationen FPU, säger att europeisk integration har högsta prioritet, men att marknadens krav ofta får företräde när facket förhandlar om reformer med regeringen. KVPU, en annan centralorganisation, representeras av **Olesja Bryjazgunova**. Hon berättar om noder med psykologisk rådgivning som med hjälp av internationellt fackligt stöd har upprättats under kriget. **Ivanna Chrapko**, från förbundet för statsanställda SEUU, modererar panelen. Hon har samarbetat mycket med Sverige, och Fönstret frågar vad som ger framtidstro. Det tvärfackliga projektet *Trade Union Helpline* som distribuerar nödhjälp kallar hon ett mirakel, och europeisk integration kommer att visa att facklig organisering och verksamhet har helt andra fördelar jämfört med den Sovjetstyngda historien i Ukraina. Facket i Ukraina är en tonåring som nu ska växa till sig, menar Ivanna.

11 ► "Min syn skadades, men jag har inte förlorat visionen om mitt lands framtid", säger krigsveteranen **Maksym Bondarenko**. Konferensens sista samtal handlar om Ukrainas återuppbyggnad och det är omöjligt att inte bli berörd. Bakom mörka glasögon talar Maksym om vikten av jämlikhet och frånvaro av hinder i ordets verkliga mening, om inkludering som en väg till rättvisa och enighet, om ett samhälle med jämlika möjligheter där alla respekteras. Vilken utgångspunkt för ett samhällsbygge, hinner Fönstret tänka innan **Andrij Siromacha** tar vid. Han har förlorat en arm och ett ben vid fronten och säger att friheten inte är en gåva, den är ett val och ett ansvar. Europa har haft fred i åttio år på grund av soldater som vågade försvara dessa värden, nu är hotet de goda människornas tystnad – samtidigt som kaos väntar bakom den front som Ukrainas soldater upprätthåller åt oss. Men alla vi kan bli den förändring som behövs, säger Andrij – och påminner om att likgiltighet är en av orättvisans viktigaste beståndsdelar.

”DE MÅNGA ÅREN SOM SOVJETREPUBLIC GJORDE ATT UKRAINARNA INTE LITADE PÅ STATEN ...”

12 ► Fönstret äter en sista middag innan nattåget till Chelm avgår, och får sällskap av tre samhällsengagerade personer som arbetar och bor i Kyjiv. **Gio Kobakhidze** växte upp i Georgien och USA, och påminner om att den ryska invasionen av Georgien skedde redan 2008. Men kanske är georgierna något av andra klassens medborgare i Europa, och varningarna om rysk imperialism togs inte på allvar. **Julia Primak** menar att när det inte finns en linje så tar Ryssland ett steg framåt, och undrar varför Europa inte tar rysk hybridkrigföring – bland annat med drönare – på större allvar. Tillsammans med **Wim Borremans**, född i Belgien men med ett yrkesliv i Europas östra delar, får de i uppdrag av Fönstret att beskriva hoppet. Generation Z! Demonstrationerna mot korruption! Vår armé! EU-rapporten! Civilsamhället – lika starkt som alltid! Kvällsluften är sval och Fönstret ska inleda den långa resan hemåt till nätter utan flyglarm – övertygad om att Ukrainas försvarskrig är vår generations definierande uppgift. Visst vägrar vi likgiltigheten? Slava Ukraini!

Julia Primak, Wim Borremans, Gio Kobakhidze.

Amanda Jansson

Hon slog igenom som Sara i *Tunna blå linjen*. Snart ser vi AMANDA JANSSON i huvudrollen i SVT:s stora julsatsning. Resan från Skärplinge till de stora rollerna har kantats av prestationsångest och självtvivel – men också av kamp och mod. *Fönstret* har mött en skådespelare på väg mot det riktigt stora genombrottet. På fingret sitter ringen som följer henne på vägen: "Du ska inga va rädd för någe."

TEXT OLA LILJEDAHL FOTO ANNA-LENA AHLSTRÖM

Amanda Jansson snurrar på en ring. Hon har kontorstid och sitter hemma i lägenheten i Gävle och gör en show-reel, en kort presentation av sin skådespelarkarriär. Den ska hon ta med till ett möte med filmfolk från Tyskland, England och Norge som är intresserade av den nya svenska stjärnan. Och då har de ändå inte sett henne som Jana Kippo i SVT:s stora julsatsning *Jag för ner till bror* efter Karin Smirnoffs succéroman.

I ringen står det "Du ska inga va rädd för någe" och det ska helst läsas på den åländska som man pratade på 1850-talet. Hur det nu låter. I den prisbelönta finska jättesuccén *Stormskärs Maja* säger Janne de orden till den livrädda Maja, sjutton år, när de två har gift sig och ska flytta till Stormskäret i den åländska skärgården.

Amanda Jansson spelade Maja och belönades med Finlands finaste skådespelarpris. Det är den rollprestationen, lite i kombination med rollen som Sara i den hyllade svenska tv-serien *Tunna blå linjen* som ligger bakom den utländska nyfikenheten för, what's her name again, Jansson something.

Ringens fick hon i present efter inspelningen. "Du ska inga va rädd för någe". Tänk om någon sagt det till Amanda sju år, tretton år, sjutton år hemma i Skärplinge

i norra Uppland. Det var där allt började, det var där hon växte upp "och jag var lite ängslig som typ". Hon tar en klunk av kaffe i lägenheten i Gävle och säger:

– Skärplinge är ett sådant där samhälle där det finns en av allt. Vi ses på affären, ska du till macken, jag väntar vid banken. Ett typisk litet svenskt samhälle med 700 invånare.

Ja, banken la förresten ned 2021. Även det är numera typiskt för ett litet svenskt samhälle.

– Vem jag var då? Ja, vem fan var jag då? Vi var många som gick tillsammans från förskolan ända till nian. Familjen bodde i ett hus men mina föräldrar separerade när jag var tolv år. Jag spelade fotboll i Hållnäs/Skärplinge IF och var back med bra skott för åldern. Men jag brann inte särskilt för fotboll. Jag gick på aerobics för barn och gillade det mer. Vad jag ville bli? Skådespelare. Det fanns inget annat.

Så hon spelade förstås barnteater och ...

– ... nej, nej, nej. Det fanns inga teatergrupper i Skärplinge och att åka till Gävle eller Uppsala för detta var inte aktuellt. Men jag mimade mycket framför spegeln, på fritids var vi ett gäng som satte på Spice Girls och showade, i mellanstadiet valde jag drama som elevens val.

Hon tror att hon vet när skådisdrömmen föddes.

– I ettan, när jag var sju år, fick vi åka på en Stockholmsresa med skolan för att se *Mio min Mio* på Dramaten. Jag har alltid varit lite smärdd av mig och ville inte, vågade inte, så sådant där var jobbigt för mig. Men till slut löste det sig genom att jag fick sitta bredvid IngBritt, min kompis Marias mamma, och minns att Dramaten var så häftigt.

Besöket satte stora spår. Men tänk om Amanda Jansson, sju år, hade valt tryggheten och inte följt med på skolresan. Hade hon varit vinnare av Sästaholms film- och scenkonstpris 2024 då? Och fått priset för Årets huvudroll på Jussigalan, Finlands motsvarighet till Guldbaggegalan, 2025? Och nominerats till pris på en filmgala i Amsterdam och ... "Du ska inga va rädd för någe". Det kanske är det som är hemligheten. Amanda Jansson skrattar till och konstaterar:

– Eller hade jag jobbat på Forsmark, kärnkraftverket, några mil från Skärplinge? Pappa jobbade på driften och mamma på arkivet med dokumentation. Min lillebror Martin arbetar med säkerhetsutbildning där nu. Och jag jobbade där, med administration, innan jag fick min första skådespelarroll.

▶ AMANDA JANSSON

Ålder: 35 år.

Bor: Lägenhet i Gävle.

Läser: Just nu Emma Hamberg, jag vill läsa snälla saker, inte så mycket spänning som jag tidigare ville läsa. Men *Tranorna flyger söderut* av Lisa Ridzén låter kanske kreddigare?

Lyssnar på: Alex och Sigges podcast.

Tittar på: Alla inredningsprogram.

Reser till: Åland. Jag drömmer lite om en sommarstuga där.

Förebild: Suzanne Reuter.

Dold talang: Rätt överrörlig, faktiskt.

Aktuell: I SVT:s serie *Jag för ner till bror* efter Karin Smirnoffs roman som visas i fyra avsnitt under julhelgen.

När vi träffas pratar hela Gävle fortfarande om en skjutning på stadens restauranggata där sex skottsbadades och en trettonåring greps som misstänkt.

– Det är förstås sorgligt på alla sätt. Och överkligt! Jag har ju varit precis där massor av gånger. Tänk att ena sekunden sitta på en pub och ta en bärs och sekunden senare är du mitt i en mardröm.

När hon hörde om skotten för hon i tanken åtta år tillbaka i tiden.

– Vid terrordådet på Drottninggatan i Stockholm i april 2017 hade jag änglavakt. Jag var där och har ett kvitto från en butik klockan 14.56, tre minuter efter att larmet kom in till polisen. Jag märkte inget, gick ner i tunnelbanan och åkte till en kompis på Gärdet. Men tänk om jag hade gått ut på gatan i stället!

– Den där kvällen i Gävle hade jag promenerat förbi där det sköts någon timme tidigare. Det är hemskt att så många tvingas leva med att de var där just då, det måste vara traumatiserande.

Hon funderar lite och konstaterar:

– Det måste finnas skyddsnät. Där kan kulturen spela en roll. En del människor förstår inte värdet i att jobba konstnärligt, i grupp, uttrycka känslor. För mig är skådespeleri en ventil för känslor. Barn ska få vara barn och ha vuxna omkring sig inom kultur, idrott och andra områden där de kan fångas upp. Där måste stora resurser finnas.

Hon är själv en del av folkbildningen.

– I högsta grad. Jag har gått makramékurs på Medborgarskolan, när jag gick teaterlinjen på Fridhems folkhögskola i Skåne gick jag även en ABF-kurs. För ett par år sedan var jag på väg att skapa en sommar-teater i Gävletrakten genom just ABF. Det är sorgligt att studieförbund har det ekonomiskt tufft nu. Många vet inte vilket utbud det finns inom folkbildningen, nästan oavsett intresse kan du hitta sammanhang.

Hon konstaterar att folkbildningen inte löser alla samhällsproblem, men att den är en del i det skyddsnät hon menar

måste finnas. Några veckor efter vår träff skjuts en ung pojke ihjäl i en park i Gävle. Livet är fullt av tillfälligheter. För barn som hamnar snett, för offer som är på fel plats, för Amanda Jansson som gick höger mot tunnelbanan i stället för vänster mot Drottninggatan och för alla oss andra. Överallt. Hela tiden. I stort och smått.

I filmen *Sliding doors* visas vad som händer/hade hänt om Gwyneth Paltrow i huvudrollen precis missar respektive precis hinner hoppa på ett tåg innan skjutdörrarna, sliding doors, går igen. Amanda Jansson funderar på sina sliding doors. Vad hade hänt om hon hade följt sin första känsla och inte åkt med till Dramaten som sjuåring? Vad hade hänt om hon inte kommit in på estetiska programmet med teaterinriktning på Vasaskolan i Gävle? Om hon inte hade gått teaterlinjen på Fridhems folkhögskola i Skåne? Om Teaterhögskolan

i Luleå hade sagt att hon var bra, men inte tillräckligt bra? Eller om hon inte fått rollen som Sara i *Tunna blå linjen*?

”Tunna blå”, som Amanda Jansson säger, blev hennes stora genombrott. Mer eller mindre över en natt pratade alla om SVT:s serie om poliser i Malmö och inte minst om henne. Men tänk om hon inte hade fått rollen? Hon skakar lätt på huvudet.

– Det är verkligen en sliding door. Så här var det. Serien spelades in 2019 och 2020 och visades 2021. Men redan 2016 provfilmade jag, Oscar Töringe och Gizem Erdogan för den. På min examensdag från Teaterhögskolan fick jag ett sms från den som castade om att de ville presentera mig i rollen som Sara. Då var det mest för att pitcha och skicka till potentiella finansierare. Våren 2017 gjorde jag, Oscar och Gizem en pilot. Hösten 2018 fick vi grönt ljus och det kändes hur härligt som helst. En dag ringde min agent och sa att det här var det värsta samtal hon hade ringt, men SVT ville testa en annan skådespelare just för rollen som Sara.

Amanda tittar sig runt i lägenheten i Gävle som för att visa hur hon kände sig då.

– Jag var ensam hemma här. Jag tittade på väggarna och kände mig bara så ledsen. Det var inget prat om att de andra två skulle provfilma en gång till. Jag var den som de var osäkra på.

Hon skrattar till och säger:

– Då blev jag Amanda från Skärplinge igen.

Men hela teamet ville ha henne, de filmade därför ytterligare några scener för att visa lite mer bredd och uttryck och hon fick sedan snabbt rollen.

– Men, säger hon, tänk om jag inte hade fått den! Vad hade jag gjort nu? Jag jobbade på bemanningsföretaget Clockwork då och gjorde deras NKI, nöjdkundindex.

Det hade varit ett annat jobb, ett annat liv. Nu blev det i stället ”Tunna blå”, och redan under inspelningen av första säsongen kändes det bra.

– Men i Sverige är vi ju stora konsumenten

”JAG HAR OFTA, KANSKE ALLTID, KÄNT ATT JAG ÄR
ÄNGSLIG OCH LITE RÄDD. INTE SÅ MODIG.”

ter av crime. Det här var poliser, absolut, men det var inte crime. Måste det kanske vara mord och fall som man löser? Så gick mina oroliga tankar. Kanske lite typiskt?

Serien har hyllats inom poliskåren som trovärdig.

– Min bonusbrorsa är polis och berättade att de använde scener ur ”Tunna blå” som diskussionsunderlag i polisutbildningen. Det är klart att det är enorm skillnad på tv-poliser och riktiga poliser, men vi hade konsulterande polis på plats vid alla scener. De kunde stoppa oss och förklara att så där

Sedan blev hon Amanda igen och gick hem och grät.

Hemma hos henne syns tydliga tecken på en kreativ person.

– Jag tycker om hantverk. Mycket av det på väggarna har jag gjort. Den där tavlan, den där hyllan, det där collaget, de där lamporna av kräppapper, de där blomorna av kaffefilter ...

Fast ett par fina tavlor på väggen gjorde mormor, som körde buss, när hon började måla någon gång efter femtio.

Möjligen kommer kreativiteten därifrån.

Men nu kan jag faktiskt se att det var modigt, en annan sorts mod kanske, att våga säga att det här tycker jag är jätteläskigt, kan ni heja på mig nu, lyssna på mig och framför allt vara snälla mot mig.

Kanske hjälpte rollfiguren Jannes ord till den livrädda Maja också. ”Du ska inga va rädd för någe”. Insikten att våga visa sig sårbar gör att hon sakta vågar börjar tänka på ångest i en annan bana.

– Om jag skulle fronta varor på Ica skulle jag säkert känna prestationsångest även då. Jag behöver jobba med mig själv, och tro mig – det gör jag massor, men jag

”JAG HADE INTE ETT KULTURELLT KAPITAL SOM JAG UPPLEVDE ATT MÅNGA HADE. DET HAR VARIT ETT MINDERVÄRDESKOMPLEX. DET BÖRJADE REDAN PÅ TEATERLINJEN PÅ GYMNASIET.”

skulle en polis aldrig säga. Och många av statisterna är poliser på riktigt.

Vi som inte är skådespelare undrar ibland, när man ser trovärdiga roller, om skådisen tar till sig rollens kunskaper – eller om det bara försvinner när uppdraget är klart. Amanda funderar lite.

– Det finns ju massor av taktik hur poliser ska prata och agera och det fick vi lära oss. Jag kan ju se en polisserie nu och se att, nej nej, så där skulle bältet aldrig sitta, man kan ju inte ha radion rätt i ryggen, det gör skitont om man ska åka bil.

För en tid sedan fick hon konkret nytta av rollen i vardagen.

– Jag hämtade ett paket på Coop i Gävle. En person i kön mådde uppenbarligen inte bra, han kunde inte betala, någon var snäll och betalade åt honom, han satte sig ner och drack grädde ur en halvliterstetra, han blev upprörd, pratade om psyket, ville inte gå dit ensam, ville inte leva ...

Hon tittar upp i taket och funderar högt.

– ... så utan erfarenheter av ”Tunna blå” hade jag nog varit rädd då. Nu visste jag vad jag skulle säga till honom och kände att det var Sararösten jag använde. ”Jag förstår att du känner så nu men det kommer att bli bättre, ska jag hjälpa dig att ringa polisen så att de kan följa med dig till psyk?” Polisen kom och hjälpte mannen.

– Ibland funderar jag på om jag ska ha en hantverksverksamhet vid sidan av. Du vet, för att sälja. Men samtidigt blir jag direkt kluven bara den tanken kommer. Vad ska vara profession och vad ska man bara göra för att det är kul?

Hon känner sig själv efter 35 år.

– Därför vet jag ju att om jag ska sälja, då blir det en tävling för mig. Då vill jag vinna. Det här med pyssel kanske just därför bara ska få vara kul? Utan prestationskrav.

Och därmed utan prestationsångest.

– En del av mig är att jag är prestationsinriktad och baksidan av det är prestationsångest. På allvar, alltså. Jobbet med *Stormskärs Maja* lärde mig mycket om mig själv. Innan den hade jag en kris med jättemycket ångest och ifrågasatte varför jag höll på. Orkar och vill jag det här?

– Jag hade sagt ja till rollen men när det var dags stod jag knappt ut med tanken att åka till inspelningen i Finland och stå med den här jävla ångesten på en klippa. Men jag gjorde det, trots mycket ångestpåslag, och fick be om hjälp och stöttning av kolleger och vänner.

Hon betonar att man, när man väl har ångest, lätt känner sig väldigt ensam.

– Jag har ofta, kanske alltid, känt att jag är ängslig och lite rädd. Inte så modig.

inser också att prestationsångesten är en del av mig, det måste jag nog acceptera. Men jag tänker nu att den ju också har bidragit till att ta mig dit jag är. Det är en kraftfull drivkraft.

I hennes nyfunna mod finns också modet att säga nej.

– *Jag for ner till bror* var en trygg, positiv och rolig inspelning. Men hård också. Vi spelade in med Luleå som bas, det var långa dagar, ofta 13–14 timmar per dag, så efter den ...

Hon skakar på huvudet.

– ... tog krafterna slut. Det var som att flera år med kombinationen prestationsångest och dålig självkänsla tillsammans med flera stora roller kom i kapp mig. Jag kände mig helt slut och trött. Jag vet att jag alltid går all in när jag ska göra något och insåg då att jag måste bromsa upp. Jag vågade därför tacka nej till ett stort teaterjobb, som jag hade sagt ja till, när jag insåg att det skulle innebära ett flängande mellan olika städer som just då schemamässigt skulle ha varit brutalt för min hjärna.

Vi tar på oss ytterkläder för att gå och kaka lunch, när Amanda plötsligt avbryter ett resonemang om teater jämfört med film och säger:

AMANDA JANSSON OM ...

– Har du förresten hört något om Kopackas skada?

Eh, sa hon Kopacka? Hockeyspelaren i Brynäs? En Brynäskeps på hatthyllan tyder på att det kanske var det. Vi är visserligen i hockeystaden Gävle men den frågan såg man ändå inte komma.

– Alltså, fortsätter hon, han skadade sig ju i samband med målet i senaste matchen. Jag har kollat på den sekvensen flera gånger men fattar inte vad som hände.

Hon visar sig följa hockeyn nog.

– När jag tittar på Brynäs matcher tänker jag att laget är som en ensemble. Mycket i min bransch påminner om idrott. Pressen att prestera, att bli bedömd, finns hela tiden. De är på sin scen, vi på vår scen.

Det handlar om att leverera, vara öppen för impulser, både i en match och i en teaterföreställning. De och vi jobbar konstiga tider och är borta hemifrån mycket, säger hon.

– Dessutom finns en likhet i att de är en tajt grupp där det byts ut och förändras, precis som i min värld. Det tycker jag kanske är det jobbigaste med mitt yrke. Ute på

... **folkhögskola:** "Alla borde få gå folkhögskola, helst en teaterutbildning. Man träffar många människor, jobbar i grupp, blir tryggare i sig själv. Det är bra oavsett vad man ska göra senare i livet. För mig var det en ynnest."

... **Ada:** "Jag har släppt en singel, *Ge mig ett svar*, under namnet Ada. Den var med i tredje säsongen av 'Tunna blå'. Jag har skrivit en del egna låtar, det är kul, men jag har ingen dröm om att bli artist."

... **dialekter:** "De gör mycket för en roll. Sara är från Umeå, Jana Kippo från norrländsk glesbygd. Lite Norrlandsfack kan man nog säga. Märkligt eftersom jag är från Uppland i Svealand, inte alls Norrland. Men jag är bra på att byta dialekter."

... **bo i Gävle:** "Jättebra! Jag kan störa mig på frågan 'varför bor du i Gävle', hallå, varför bor du i Stockholm, vill jag svara. Det finns också en nonchalant okunskap som retar mig. När vi filmade *Leif och Billy* i Almunge, tre mil öster om Uppsala, hämtade någon upp mig och frågade om jag hade flugit dit. Från Gävle! Tio mil norrut!"

Teaterhögskolan i Luleå. Jag upplevde att andra kunde prata konst, prata litteratur, prata teater på ett sätt som jag inte kunde. Jag kan fortfarande få den känslan ibland även om jag nu, som 35-åring, har gjort någon form av kulturell klassresa.

Amanda teatersuckar och berättar:

– Jag kan fortfarande placera mig under folk i nya sammanhang, oj, den där har jag ju sett på tv.

Ändå skulle hon ju kunna titta sig själv i spegeln och säga samma sak: "Oj, den där har jag ju sett på tv."

– Det är svårt att styra det där. För ett tag sedan var jag med en kompis på ett ställe i Stockholm och bastade. Då kom två av bröderna Skarsgård in. Vi pratade och ... fel ... min kompis och de pratade. Jag blir helt tyst en sådan gång och blir så förbannad på mig själv. Varför sitter jag som en mussla? Varför kan jag inte delta?

Nu vore Amanda Jansson inte Amanda Jansson om hon lät Mindervärdeskomplex bli hennes mellannamn. Hon har, som med ångesten, jobbat med sig själv. Bak-

"EN DAG RINGDE MIN AGENT OCH SA ATT DET HÄR VAR DET VÄRSTA SAMTAL HON HADE RINGT, MEN SVT VILLE TESTA EN ANNAN SKÅDESPELARE JUST FÖR ROLLEN SOM SARA."

set, inspelningsplatsen, blir man som en familj. Vi får en vardag i två eller tre eller kanske sex månader. Sedan är det slutfest. Alla åker hem till sitt. Jag till mitt. För mig är det alltid en utmaning att komma hem och hitta rutiner.

Apropå ishockey var hon länge speaker när SHK Hockey (Skärplinge Hållnäs Karlsholm) spelade sina matcher "och det kan jag längta efter ibland".

Och då är vi tillbaka i Skärplinge. Det är lätt att hamna där. I sin bakgrund.

– Jag har i min skådespelarvärld ofta känt mig underlägsen just för att jag kommer från landet, inte hade ett kulturellt kapital som jag upplevde att många hade. Det har varit ett mindervärdeskomplex. Det började redan på teaterlinjen på gymnasiet, jag var den som pendlade med

buss en och en halv timme varje dag i tre år, kände mig tråkig, struntade i en massa fester och annat för att ta bussen hem.

– På Fridhem, folkhögskolan, upplevde jag det ännu mer som att andra hade kontakter, var en del av den här världen redan. Någon hade en kompis som gick på en teaterhögskola. Det var jag inte i närheten av att ha. En gång hälsade Asta August på hos någon som gick på skolan.

Amanda ändrar rösten och blir sig själv där och då i Skåne, sjuttio mil hemifrån. Trots att hon var en av alla som kommit in kände hon sig som kusinen från landet. "Va! Det är ju Pernilla Augusts dotter. Hur är det ens möjligt att känna en sådan?"

Hon tar fram sin vanliga röst igen och säger med eftertryck:

– Känslan att det var ett nederlag att jag kom från landet följde med även till

grunden är en del av framtiden.

– Jag försöker tänka att jag har blivit den jag är just för att jag kommer från landsbygden, från en av många orter i Sverige som folk åker igenom på väg någon annanstans. Det finns en styrka i det också. Det har gjort saker med mig som är värdefulla.

Hon resonerar kring ord och begrepp som "inte ska väl jag, överdriven ödmjukhet, jantelag" och vad det gör med oss. När hon träffar unga teater elever försöker hon förmedla något hon själv, tjejen från lilla Skärplinge, hade mått bra av att höra.

– Man måste våga vara dålig, allt kan inte kan vara bra på en gång. Men, och det här är viktigt, man måste också våga vara bra, våga stråla, våga ta det utrymmet.

Hon snurrar lite på ringen.

"Du ska inga va ..."

Ja, ni fattar. 📍

© Shutterstock

**”OM FN INTE FANNNS
SKULLE VI INTE ÖVERLEVA”**

VÄRLDSORGANISATIONEN FYLLER 80 ÅR – OCH STÅR INFÖR SIN STÖRSTA PRÖVNING

FÖRENTA NATIONERNA är en unik organisation som samlar alla världens länder för att säkerställa global fred, mänskliga rättigheter, folkrätt och hållbar utveckling. Samtidigt verkar organisationen vara handlingsförlamad i merparten av dagens konflikter och den strypta amerikanska finansieringen har orsakat ekonomisk kris. När FN firar 80 år finns anledning att fråga: Hur mår organisationen – och vilken är vägen framåt?

TEXT KARIN ELFVING

"Vad är meningen med FN?" Donald Trump står inför FN:s åttionde generalförsamling den 23 september i år. I sitt tal – som till största del hyllar hans egna förtjänster – utmålar han FN som en organisation med "fantastisk potential" som den inte har levt upp till. FN har i huvudsak levererat "starka ord som inte följs upp".

Senare samma dag – inför en betydligt glesare åhörarskara – talar en annan demokratiskt vald president: Félix Tshisekedi, statschef för Afrikas näst största land Demokratiska republiken Kongo. Han hyllar FN som en pelare för internationella relationer, som institution för att förebygga och lösa konflikter samt för att främja mänskliga fri- och rättigheter. "I en föränderlig värld med ihållande konflikter, rubbningar i klimatet, återkommande humanitära kriser och mångskiftande transnationella hot är multilateralismen inte ett val utan ett måste."

Den nu 80-åriga organisation som samlar alla världens länder är mer behövd än på länge – och befinner sig samtidigt i kris. Multilateralismen, att fler än två

länder samarbetar för att hantera frågor av gemensamt intresse, är på många sätt ifrågasatt. Drivande för den utvecklingen är landet i vilket FN grundades 1945: USA. Även om USA:s relation till FN och multilateralism länge har varit komplicerad har det under Trump blivit en öppen klyfta. USA har lämnat Parisavtalet, gått ur Unesco och strypt finansieringen till FN som Trump kritiserar öppet.

– Det är en ödets ironi. I en tid när världen verkligen är brutal och påverkad av många krig och konflikter, när vi har djupa ojämlikheter och brott mot mänskliga rättigheter – då är FN svagt, svagare än på länge, säger Margot Wallström, i dag ordförande för Palmecentret, tidigare socialdemokratisk utrikesminister, EU-kommissionär och FN:s särskilda representant i frågor som rör konfliktrelaterat sexuellt våld.

Margot Wallström är vid intervjun just hemkommen från New York där hon bland annat träffade ett informellt nätverk för diskussioner om FN:s framtid.

– Kvinnorna från Afghanistan och

© Shutterstock

Donald Trump inför FN:s generalförsamling den 23 september 2025.

Syrien uttryckte att för dem representerar FN allt. "Om FN inte fanns i våra länder och hjälpte oss skulle vi inte överleva – utan FN finns inget hopp."

Samtidigt ser hon att en rad ledare – flera av dem autokrater – snarare driver på för mer nationalism och stängda gränser, än för internationellt samarbete.

– Även i Sverige har vi en regering som inte har något till övers för FN. De talar om FN som en finansiell börda och en ineffektiv organisation.

Margot Wallström menar att FN:s trovärdighet fick en otrolig smäll när Ryssland invaderade ett grannland, samtidigt som landet var ordförande i FN:s säkerhetsråd.

– Det är som att man glömmer bort vad som står i FN-stadgan, säger hon.

En som alltid bär den lilla boken med FN-stadgan på fickan är Jan Eliasson. Hans många roller inom och i relation till FN avslutades med fyra år som vice generalsekreterare 2012–2016.

– När jag var ordförande i generalförsamlingen etablerade vi en samlingsrubrik

TIDSLINJE

1945: FN-stadgan skrivs under av 50 länder den 26 juni.

1948: FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna antas.

1953: Dag Hammarskjöld blir generalsekreterare.

Margot Wallström.

Jan Eliasson.

Alanna O'Malley.

för FN: Det blir ingen fred utan utveckling, och ingen utveckling utan fred. Och utan respekt för folkrätten och de mänskliga rättigheterna blir det vare sig fred eller utveckling.

Den formeln speglar FN:s vidgade fredsbegrepp – det handlar inte bara om säkerhet utan också om rättvisa, bekämpande av fattigdom och respekt för den enskilda

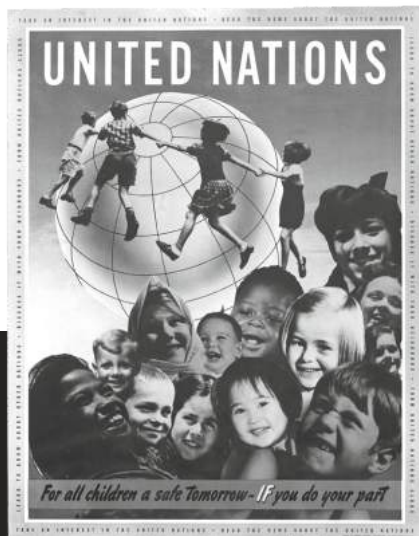
människan. Vissa kritiker menar att FN mest står för högravande ord. Men Jan Eliasson ser en djupare innebörd: orden är en påminnelse om världen som den borde vara.

– Vi har tillräckligt många bilder av världen som den är i dag – och de är inte vackra. FN med sina principer om folkrätten och sin stadga är en spegling av världen

– Sedan kom murens fall 1989 – då var jag FN-ambassadör och upplevde den kanske lyckligaste FN-tiden. Det var förhandlingar över gränser – mellan nord och syd, öst och väst. Vetot användes sällan.

Nu är vi, menar Jan Eliasson, tillbaka i situationen under kalla kriget: misstro mellan stormakterna och en bristande respekt för FN:s grundläggande principer.

”VI BÖR ACCEPTERA FN FÖR VAD DET ÄR, ONEKLIGEN ETT BRISTFÄLLIGT MEN OUMBÄRLIGT VERKTYG FÖR NATIONER I ARBETET FÖR EN FREDLIG UTVECKLING OCH EN MER RÄTTVIS OCH SÄKER VÄRLDSORDNING.” (Dag Hammarskjöld, 1958)

som den borde vara. Vad vore politiken om man inte hade något att sträva mot?

Jan Eliasson konstaterar att FN under sina åtta decennier har befunnit sig i olika konjunkturer. Under kalla kriget var säkerhetsrådet förklamat av vetot som användes av både Sovjet, USA och Storbritannien i frågor om Mellanöstern och Sydafrika.

Omvärldsläget försvagar FN och har resulterat i att säkerhetsrådet återigen är förklamat på grund av hotet om veto.

– Ännu allvarigare är att det har uppstått en klyfta mellan nord och syd igen eftersom man anser att väst iakttar dubbelstandard i synen på konflikter. Reaktionen mot Ryssland i Ukraina jämförs med de

1960: 17 nya stater – varav 16 afrikanska – går med i FN (den största anslutningen under ett och samma år).

1965: Den hittills enda reformen av säkerhetsrådet genomförs. Den innebär att antalet icke-permanenta medlemmar utökas från sex till tio.

1969: Den internationella konventionen om avskaffandet av alla former av rasdiskriminering träder i kraft.

mot Israel. Det har gjort att FN är i sämre form än någonsin.

Alanna O'Malley är professor i globalt styre och välbefinnande och leder School of History, Culture and Communication vid Erasmus University i Rotterdam. Hon studerar ojämlikhet och globala maktrelationer från ett historiskt perspektiv och har forskat mycket om FN. Hon menar att de västerländska länder som grundade FN inte har intresserat sig för att driva eller förändra FN i en progressiv riktning, eller för att göra organisationen mer inkluderande.

– En av de mest fascinerande delarna av FN:s historia är att trots att maktfördelningen i organisationen inte var till latinamerikanska, asiatiska och afrikanska staters fördel, så kom de ändå att omfatta FN. Och de försöker ändra världsordningen genom FN.

Hon tar handelsorganet UNCTAD som exempel. Det skapades efter att så kallade utvecklingsländer reagerat över bristen på rättvisa i den internationella handeln.

– Samtidigt argumenterade antikoloniala aktörer för frigörande från kolonialism och politiskt beroende samt för främjandet av mänskliga rättigheter. Så det globala syd har haft en tydlig inverkan på FN. Men det är en relativt okänd historia.

Även Alanna O'Malley ser säkerhetsområdet som en av FN:s största svagheter.

– Det är svårt att argumentera för att FN har gjort något för att förhindra de våldsamma konflikterna i Gaza, Sudan och Ukraina, eller att organisationen har kunnat ge stöd i de humanitära katastrofer som har följt.

Men oförmågan att agera, menar hon, bör också ställas i relation till att de 193 medlemmarna årligen ger mindre än en procent av de globala militära utgifterna till FN:s fredsbevarande styrkor.

– Det är en omöjlig asymmetri.

Dessutom, påminner hon, blir ju FN bara så mäktigt som dess medlemmar möjliggör.

– Där finns ett fundamentalt problem eftersom ingen av stormakterna är intresserad av att göra FN till en stark aktör som kan stoppa våldsamma konflikter eller hindra dem innan de bryter ut.

De många större militära konflikter vi ser i dag har flyttat fokus från den långsiktiga utvecklingen, och slukar resurser som hade kunnat användas till investeringar för en hållbar framtid.

För tio år sedan lanserade FN de globala hållbarhetsmålen – Agenda 2030. Taktiken i dagens globala utveckling innebär att endast sjutton procent av målen kommer att uppnås till 2030, enligt UNSDSN (FN:s Sustainable Development Solutions Network). Men Guillaume Lafortune som är dess vicepresident ser ändå ett starkt engagemang. Varje år presenterar ungefär 40 länder sina handlingsplaner för de globala målen och vilka framsteg som har gjorts. Endast 3 av FN:s 193 medlemsländer har låtit bli: Haiti, Myanmar – och sedan år 2015 USA.

– Det finns få multilaterala processer där vi ser en sådan uppslutning. Men, vi har ett land som explicit motsätter sig den här agendan. Och det landet är väldigt inflytelserikt.

Det positiva, menar Guillaume Lafortune, är att andra länder – som Kina och Brasilien – har klivit fram när det gäller klimatfrågan.

1972: FN:s första miljökonferens hålls i Stockholm.

1979: Konventionen om avskaffandet av all slags diskriminering mot kvinnor antas.

1990: Barnkonventionen träder i kraft.

Han ser att de globala målen har skapat ett momentum och ett gemensamt språk.

– I stället för att fokusera på vad världen ska göra för hållbar utveckling – vilket FN under många årtionden ägnade sig åt – kan vi nu fokusera på att diskutera hur vi ska uppnå målen.

Men för det behövs färre militära konflikter. Och ett starkt FN.

– Vi behöver sammanhang där de här diskussionerna kan äga rum, för frågorna är i allra högsta grad globala, säger Guillaume Lafortune.

Demokratiska republiken Kongo är ett land med särskilda kopplingar till FN. Bara veckor efter dess självständighet 1960 inleddes FN:s operation i Kongo (ONUC) efter att Katanga försökte bryta sig ur landet med stöd av Belgien. Det var under förhandlingar om detta som generalsekreterare Dag Hammarskjöld dog i en flygkrasch 1961.

Det här var ett viktigt skede för FN, menar Alanna O'Malley, vars avhandling handlar om just FN och Kongokrisen. Den första fredsbevarande operationen i större

Tuver Wundi.

Michel Museme Diawe.

skala sattes in och de blå hjälmarna fick för första gången använda våld i självförsvar.

– Kongokrisen visade också på det förödande mötet mellan avkolonialisering och kalla kriget. Samtidigt synliggjordes de västerländska makternas begränsade inflytande i FN och den växande handlingskraften hos aktörer i det globala syd, särskilt de från Afrika, säger hon.

Sedan åren innan millennieskiftet har situationen i östra Kongo utvecklats till en av världens mest ihållande och dödliga konflikter. Flera miljoner människor beräknas ha dött till följd av konflikterna. En av FN:s största fredsbevarande styrkor finns på plats sedan 1999 – i dag nästan 10 000 militärer och 1 300 poliser. FN-uppdraget har namnet Monusco och ska bland annat skydda civilbefolkningen och deras rättigheter, bistå hjälparbetare och upprätthålla fred och stabilitet. Men oroligheterna har fortsatt och i början av året intog rebellgruppen M23, som stöds

av Rwanda, de två stora städerna Goma och Bukavu i det mineralrika östra Kongo.

De kongolesiska journalisterna Michel Museme Diawe och Tuver Wundi var i Stockholm i höstas på uppdrag av organisationen Journalistes en Danger.

Tuver Wundi, som normalt rapporterar från östra Kongo men nu befinner sig i exil i Kinshasa, säger att Monusco utgör en neutral zon i de konflikttrabbade områdena.

– De underlättar för befolkningen att röra sig på ett säkert sätt, inte minst mellan ockuperade och icke-ockuperade områden.

Journalisterna beskriver hur Monusco:s flygplan, bilar och helikoptrar används för att hjälpa människor och nå ut med vaccin, hur sjukhus, skolor och jordbruksprojekt har finansierats av FN, liksom plantering av träd och yrkesutbildningar av krigsveteraner. Återvändande flyktingar har fått stöd. Den FN-drivna kanalen Radio Okapi spelar en viktig roll.

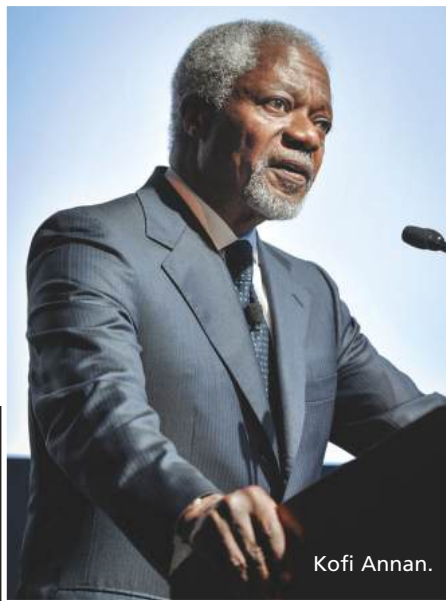

1992: Konferensen om miljö och utveckling i Rio de Janeiro hålls. 181 stater deltar. Klimatkonventionen och konventionen om biologisk mångfald skrivs under.

1994–1995: Folkmorden i Rwanda och Srebrenica. FN kritiserar för sin oförmåga.

Men Michel Museme Diawe konstaterar att trots de fredsbevarande styrkornas närvaro i Kongo, så har de inte kunnat hindra olika rebellgruppers framfart – inte heller när Bukavu och Goma intogs.

Kofi Annan.

– Det har hänt mer än en gång att FN:s bilar har bränts i Kinshasa. Folk känner ilska när de ser FN-arbetare som upplevs leva i lyx, samtidigt som de hör om att en by har attackerats i östra Kongo. Vad gör ni här i huvudstaden när vi behöver er på fältet?

Michel Museme Diawe tillägger dock att frustrationen även har riktats mot västerländska ambassader och andra utländska organisationer som inte upplevs göra tillräckligt för att hjälpa befolkningen. Men han tror att förväntningarna på FN ofta är orimliga.

– Många har inpräntat att FN ska lösa alla Kongos problem, såväl säkerhet som den humanitära situationen. Men FN kan inte ersätta en regering eller en lokal admi-

nistration. FN bistår bara provisoriskt tills att situationen har stabiliserats.

I oktober aviserade FN att de sinande ekonomiska resurserna gör att de fredsbevarande styrkorna kommer att behöva reduceras med en fjärdedel. Samtidigt förhandlar Donald Trump om fred i östra Kongo genom det så kallade Washingtonavtalet, som även ska ge USA tillgång till Kongos naturresurser. Är FN borträknat? Tuver Wundi svarar nekande.

– FN är alltid närvarande. Säkerhetsrådets resolution 2773 om konflikten i Kongo från februari i år är en erkänd referens. Sporadiska mekanismer som Washingtonavtalet kan inte uttradera FN:s storhet och styrka.

Men han framhåller också att FN i

1995: Världskonferensen om kvinnors rättigheter hålls i Peking. En deklaration om kvinnors rättigheter med en handlingsplan tas fram.

2000: Millenniemålen antas.

2005: Generalsekreterare Kofi Annan föreslår att FN reformeras.

högre grad måste tillämpa och förverkliga de beslut och resolutioner som röstas igenom, inte minst 2773.

– Freden i Kongo är verkligen beroende av ett handlingskraftigt FN.

En reform av FN-stadgan är den enda vägen framåt för att bevara världsfreden och undvika att FN blir irrelevant, menar Alanna O'Malley. Säkerhetsrådet har bara utvidgats en gång, år 1965. Men många röster – inte minst från de elva Bricsländerna med snabbt växande ekonomier – har höjts för fler förändringar de senaste decennierna. I sitt tal till generalförsamlingen upprepade DR Kongos pre-

sident Félix Tshisekedi det afrikanska kravet på ytterligare två icke-permanenta och två permanenta platser i säkerhetsrådet.

Inom FN pågår en översyn kring hur organisationen kan reformeras för att fungera mer effektivt under namnet UN 80. Margot Wallström tror att ett avskaffat veto och ett mer representativt FN är avgörande, men också en effektivisering genom att till exempel olika FN-organ slås ihop, att de utlokaliseras till mindre kostsamma platser i världen, samt genom att dubbelarbetet minskas.

Félix Tshisekedi.

– Det finns många FN-organ nu och alla kanske inte behöver göra samma analyser av tillståndet i världen, säger hon.

Samtidigt understryker hon att för en effektivare organisation så krävs det att FN kan lita på att medlemsländerna hjälps åt med finansieringen. Och reformerna handlar också om ledarskap.

– Personerna som ska leda FN måste vara starka och smarta nog för att visa att FN betyder något. Vi får se om det blir en kvinna som generalsekreterare den här gången och om hon kan leda FN åt rätt håll.

”FN HAR HAFT MOTGÅNGAR OCH FRAMGÅNGAR. DEN HAR SVAGHETEN HOS ALL MÄNSKLIG STRÄVAN MEN OCKSÅ STYRKAN HOS ALLA MÄNNISKOR SOM DRIVS AV EN UPPRIKTIG ÖNSKAN ATT OSJÄLVISKT SÖKA KONSTRUKTIVA LÖSNINGAR PÅ MÄNNISKANS PROBLEM.” (Dag Hammarskjöld, 1953)

2015: Klimatmötet i Paris där 195 länder antar det juridiskt bindande Parisavtalet.

2015: FN:s medlemsländer antar Agenda 2030 för hållbar utveckling. Den innehåller 17 globala mål som ska uppnås till 2030.

2025: UN 80 lanseras – ett initiativ för att transformera hur FN arbetar i syfte att effektivisera och identifiera potentiella strukturella förändringar.

Källa: FN

för dig som leder cirklar

► SID 38

**CIRKELLEDAREN:
DANSSKOLAN SOM
BETYDER ALLT**

► SID 40

**KONKRETA TIPS:
LEDARSKAP
FÖR POLITIKER**

► SID 40

**SÅNGGLÄDJE
FÖR MAMMOR**

VÅR DEMOKRATI BEHÖVER FLER SOM VÅGAR FRÅGA

Varför är du ideellt engagerad? Vad ger det dig att vara cirkelledare, kyrkvård eller kioskansvarig? För många av oss är det svårt att svara på den frågan. Det bara blev så. Vi gled in i det och blev kvar. Visst är det jobbigt ibland, men oftast går vi hem med ett leende på läpparna. Det ger oss gemenskap, en känsla av tillhörighet. Det blir en del av vår identitet, ett sätt att uttrycka vem jag är.

Men engagemang uppstår sällan av sig självt. Oftast behöver någon ställa frågan "vill du vara med och hjälpa till?". Den enkla direkta frågan är ofta porten som leder till det ideella engagemanget. Vi underskattar kraften i att våga fråga. När vi ber någon att vara med och ta ansvar visar vi också tillit – och skapar möjligheter för människor att växa.

Sedan 1992 har forskare vid Centrum för civilsamhällesforskning, som är en del av Marie Cederschiöld högskola, följt svenskarnas ideella arbete. Resultaten är tydliga: engagemanget är högt. Omkring hälften av den vuxna befolkningen gör årligen någon form av

ideell insats, och omfattningen har varit förvånansvärt stabil över tre decennier i alla åldersgrupper. Engagemanget består.

Samtidigt pekar forskarna i sin senaste rapport på en utmaning som stämmer till eftertanke för oss som ledare. Personer utan eftergymnasial utbildning deltar i mindre utsträckning och får färre möjligheter att ta ledande roller. Högre utbildning ger nätverk, självtillit och synlighet – och därmed fler chanser att bli tillfrågad.

Här finns ett demokratiskt underskott då forskningen också lär oss att ideellt arbete – förutom att ge människor mening och gemenskap – stärker tilltron till den egna politiska förmågan, den sociala tilliten och den demokratiska delaktigheten. Vilka implikationer detta kan få på samhällsnivå, när demokratin är på tillbakagång i stora delar av världen, behöver knappast understrykas.

Detta är en uppfordrande utmaning till oss som ledare inom civilsamhället och folkbildningen. Allt börjar i det lilla, i våra egna sammanhang.

Hur ger vi möjligheter för cirkeldeltagare att fördjupa sitt engagemang? Att engagemanget är starkt betyder inte att det är självklart. Tvärtom behöver vi aktivt bjuda in till engagemang och ansvarstagande för fler, och se till att den stabila kärntruppen blir mer inkluderande och pluralistisk.

Så vem ställer *du* frågan till nästa gång?

ERIK SJÖSTRAND,
verksamhetschef Ideell Arena

LÄSTIPS:

• *Många bidrar, få orkar bära: Ideellt arbete i Sverige 1992–2024* av Erik Lundberg, Ebba Henrekson, Johan von Essen (2025).

CIRKELLEDALEN

HÄR BYGGS ETT SYSTERSKAP GENOM DANS

SABRINA AKDOGAN tog tillsammans med tre vänner över dansskolan *Mix Dancers* som 14-åring. Åtta år senare lägger hon mellan 65 och 70 timmar i veckan på att dansa och att skapa en meningsfull fritid för unga tjejer. "De är som mina yngre systrar", säger hon.

TEXT KARIN ELFVING FOTO SOFIA BEIJER

Källaren under Stadsgårdsskolan i Råslätt i Jönköping vibrerar av positiv energi. I och intill den stora danssalen finns passionen, intensiteten i stegen, tjejernas kaxiga dansattityd men också den peppande och varma stämningen. Ett "M" format av fyra fingrar pryder väggarna.

Här hänger Sabrina Akdogan, 22 år, flera dagar i veckan, fem timmar varje gång. Minst. Med de tre vännerna

Carmen Chamon, Engla Ström och Louise Chung – som tillsammans kallar sig *Flavours Crew* – driver hon dansskolan sedan åtta år tillbaka. Dessutom håller Sabrina två klasser i veckan.

– Jag älskar att se deltagarna komma och känna glädje. Att få dem engagerade, drivna och höja deras självförtroende. Dansen betyder allt för mig. Jag kan inte minnas en tid innan den, säger hon.

Storasyster Sibel startade *Mix Dancers* år 2004 och där började Sabrina dansa som 8-åring. Sex år senare tog hon och de andra i *Flavours Crew* över dansskolan, som har stöd av Unga Örnar och ABF.

Nu kör 250 tjejer från 7 till 35 år – även om de flesta är under 16 – streetdance, afrobeat och jazz & funk varje vecka. Drömmen vore ytterligare en danssal för att ta emot de 50 som står på kö.

– De första femton åren var det mycket fokus på Råslätt, men de senaste åren har vi blomstrat ut över hela Jönköping. Vissa åker en timme för att komma hit, berättar Sabrina.

Kostnaden hålls exceptionellt låg och för de familjer som har svårt att betala

Överst från vänster: Louise Chung, Sabrina Akdogan, Carmen Chamon, Engla Ström och Nathalie Mete.

▶ SABRINA AKDOGAN

Ålder: 22 år.

Gör: Studerar nätverk, infrastruktur och cybersäkerhet vid Jönköping University. Jobbar extra på en it-avdelning och en klockbutik. Leder dansskolan Mix Dancers med tre andra.

Familj: Mamma, pappa, två äldre systrar och en äldre bror.

Sabrina Akdogan.

täcker Unga Örnar upp. *Mix Dancers* spelar en viktig roll i ett område med socio-ekonomiska utmaningar.

– Utöver dansklasserna vill vi erbjuda en säker plats och gemenskap. Många har det tufft i skolan eller hemma. Vi sitter

min tid på dansen än på något annat. Att veta att jag gör det för tjejerna och att de uppskattar det – det blir inte bättre!

Två år i rad har *Mix Dancers* varit nominerade till Plan Internationals Flickapris.

”UTÖVER DANSKLASSERNA VILL VI ERBJUDA EN SÄKER PLATS OCH GEMENSKAP.”

gärna ned och pratar och har pluggstunder. Vi har ständig kontakt på sociala medier och tjejerna vet att de kan höra av sig till oss dygnet runt.

Sabrina pluggar också heltid på universitetet och har två extrajobb. Men mest tid – 65 till 70 timmar i veckan – ägnar hon helt ideellt åt dansskolan. Hon sköter all administration, fyra sociala medier-konton, mejlkontakt med föräldrar, anmälningar – och hon dansar på kompisarnas klasser.

– Jag kan inte låta bli, jag lägger hellre

Flera gånger i veckan kommer uppskattande mejl från föräldrar.

– Bara i går skrev en mamma att hon aldrig har sett sin dotter så engagerad. Det är så viktigt när tekniken nästan tar över barnens vardag. I stället för att skrolla står de nu och övar på danssteg.

När *Fönstret* besöker Råslätt lär en 16-årig mixdansare ut sin nykomponerade koreografi till en grupp entusiastiska 11-åringar. Återväxten är säkrad – även om Sabrina Akdogan och hennes vänner inte är redo att släppa taget riktigt ännu. **F**

MIN LEDARSTIL

● Jag tror att mina elever ser mig som en strukturerad ledare och att de har respekt för att jag vet vad jag gör. Det har jag oftast, men jag har tusen bollar i luften. Det är inte alltid strukturerat, men jag försöker alltid få det att verka så.

● Jag tror att tjejerna uppskattar att jag är väldigt jordnära. Det är inte "du ska göra så" utan "vi gör det tillsammans". Jag försöker fokusera på att ha kul – särskilt med de yngsta.

● Här är ingen blyg i mer än en eller två lektioner, snart står de längst fram och har mest attityd. Därför kör jag oftast bara på. Men fungerar det inte kan jag diskret fokusera på personen. Kanske får alla gå runt och presentera sig för någon de aldrig har träffat. Då går gänget som känner varandra väl direkt till de nya som får uppmärksamhet, och alla lär känna varandra. Nästa gång står de och pratar innan lektionen.

● Vi använder oss ofta av assistenter – tjejer som har dansat några år och som lär ut tillsammans med oss. När de känner sig redo kan de prova på att själva ha klasser.

● Om jag märker att någon har det tungt så försöker jag prata och fråga: "Hur är det hemma? I skolan?" Sedan pratar jag med föräldrarna. Om det är svårt hemma och vi inte kan göra något fokuserar vi på att de ska vara glada när de är här, att de får släppa tankarna på det jobbiga en stund.

● Vi vill vara en andra familj. Vi har ständig kontakt med tjejerna och vill inte släppa taget om dem, för det är då saker kan börja hända. Vi gör verkligen allt. Vi kan också köra dem eller följa dem om det är mörkt för att veta att de kommer hem säkert.

KARIN ELFVING

CHECKLISTAN

© Elisabet Jönsson

LÄRANDE SOM BEHÖVS FÖR POLITISKT LEDARSKAP

LOUISE MALMSTRÖM är doktor i pedagogik med inriktning på vuxnas lärande vid Linköping universitet. Hon disputerade nyligen med en avhandling om hur ledare inom arbetarrörelsen utvecklar kunskaper kring ledarskap genom deltagande i en ledarskapsutbildning organiserad av Socialdemokraterna.

- ☒ Ett lärande som hittar en balans mellan själva innehållet och möjligheten att reflektera och bearbeta det tillsammans med andra. Utan input har vi trevligt, men vi lär oss inte mycket nytt. Utan bearbetning gör vi inte kunskapen till vår.
- ☒ Ett lärande som tillhandahåller verktyg för att bearbeta innehållet och lyfta diskussionen till en nivå där vi ifrågasätter det förgivtagna och reflekterar kritiskt. Det kan vara specifika frågor, utöver en allmän reflektion.
- ☒ Ett lärande som rör sig från det abstrakta och teoretiska till det konkreta kopplat till politiska ledares vardag. Det kan till exempel handla om att skapa ett rollspel eller diskutera hur olika case kan hanteras.
- ☒ Ett lärande som bejakar olika åsikter och erfarenheter. Ingen kunskap är neutral och det finns sällan entydiga facit på komplexa frågor. Det är inte farligt att släppa in en föreläsare som är ideologiskt formad.
- ☒ Ett upplägg som är varierat så att allas röster får höras på olika sätt. Kanske kräver det smågrupper eller att deltagarna pratar två och två, mentor-adept-konstellationer eller inträdesbiljetter före träffen där alla skriver ned sina tankar. Det ger tillitsfulla relationer och deltagare som kan vända sig till varandra för frågor och stöd i efterhand.

KARIN ELFVING

SÅ GÖR JAG!

Namn: EMMA BOGREN

Ålder: 38 år.

Bor: Piteå.

Gör: Sångcoach, musiklärare och ledare för Mums-kören ("mums" betyder mammor på engelska).

SÅNGGLÄDJE FÖR MAMMOR

Vad är Mums-kören?

– En kör för föräldralediga mammor där de får fokusera på att göra något för sin egen skull samtidigt som barnen också får ut något av musiken. Målet är sångglädje, alltså friskvård för mammor!

Vad gör ni om bebisarna skriker?

– Vi fortsätter som vanligt. Ingen ska behöva känna att man stör eller att alla väntar. Det redogör jag för i början av varje moment. Det får vara stökigt. Man får sitta på golvet, gå ifrån för att amma. Det får vara gråt och bebisjoller. Och barnvagnarna står precis utanför fönstret så att alla ser dem hela tiden.

Hur lägger du upp träffarna?

– Jag börjar med uppvärmning. Vi jobbar med mycket andning och att använda rösten på rätt sätt eftersom magmuskulerna ofta är försvagade när man har fått barn. Vi gör roliga sångövningar och sjunger en blandad repertoar, ibland någon stämma. Jag försöker utmana vad man kan göra med sin röst.

Har ni framträdanden?

– Jag känner av gruppen. Det kan vara kul att jobba mot något men det ska inte vara några krav och gruppen ska känna sig trygg.

Papporna då?

– Alla är välkomna. Vi riktar oss främst till mammor, men även föräldralediga pappor får vara med.

KARIN ELFVING

LÄSTIPS

LÖS KONFLIKTERNA!

Har ni problem med konflikter i din cirkel? Då kan **Konfliktkoden** av psykologen **Hana Jamali** (Polaris, 2025) bidra till att omvandla läsningar till lösningar. I boken förklarar hon vad som händer inom oss och mellan oss när konflikter uppstår. Beskrivningar av olika konfliktstilar följs av konkreta exempel på vilka situationer som kan uppstå och förslag på möjligheter att komma vidare. Användbart oavsett om det är du själv eller andra som ofta handlar i konflikter! KE

LYSSNINGSTIPS

AVHANDLING SOM SERIE!

Niklas Hill gör en insats för demokratin genom sin avhandling om demokratisynen i svenska föreningar under andra halvan av 1900-talet. Dessutom ger han ut den på sitt förlag i serieformat (Trinambai, 2025). I boken får vi en insikt i hur demokrati i föreningar är mycket mer än formalia. Har alla tillräckligt med underlag? Vilka grupper har möjlighet att medverka och göra sina röster hörda? Vad händer när formalia utmanas? Och vad betyder egentligen demokrati? En viktig liten bok för samtal om föreningsdemokrati! KE

det här väljer vi i vinter

► SID 42

© Shutterstock

**BOKLISTAN:
FRÅN DEN
SKÅNSKA MYLLAN**

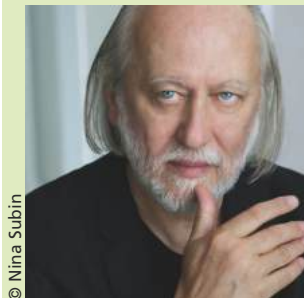
► SID 44

© Kajsa Göransson

**FÖRFATTARMÖTE:
ANNELI JORDAHL**

► SID 46

© Nina Subin

**SJU SKÄL ATT LÄSA:
LÁSZLÓ
KRASZNAHORKAI**

POLENS FÖRFLUTNA FORTSÄTTER TALA

I november reste jag genom västra Polen, med SKMA (Svenska kommittén mot antisemitism). Kan ett land lida av för mycket historia? År 1939 invaderade Tyskland från väster och Sovjet från öster. Stalin såg lugnt på när Hitler förberedde Förintelsen på polsk mark, Hitler blundade när ryssarna sköt 22 000 polska officerare i Katyn.

Hitler ville expandera Tysklands lebensraum, förslava de slaviska folken och mörda judarna, till sista man, kvinna och barn. Polen hade den största judiska befolkningen i Europa. Med sina tre miljoner utgjorde judarna närmare tio procent av landets invånare. Nazisterna spillde ingen tid, bara några dagar efter ockupationen började de mörda människor som stod i vägen för planerna.

Söder om Poznań ligger den idylliska staden Kościan. Där finns än i dag ett stort mentalsjukhus. Överläkaren Oskar Bielawski var berömd för att ha liberaliserat vården, slängt tvångströjorna och infört terapi. Men Oskar och hans patienter stod i vägen för Hitlers plan. De psykiskt sjuka och funktionshindrade ansågs för dyra i drift. Doktor Bielawski skickades i arrest och hans patienter gasades ihjäl.

Dagens *Nyheter*-journalisten Maciej Zaremba skriver om

allt detta i sin bok *Huset med de två tornen*. Oskar Bielawski och hans unga hustru Elzbieta var Maciejs föräldrar. De arbetade båda på sjukhuset under 1950-talet. De sovjettrogna myndigheterna gillade inte doktor Oskars metoder, men de kunde låta honom hållas, på ett villkor: att han avskedade sin hustru. Hon var ju judinna!

Att polackerna under kriget hade sett tio procent av sina grannar fängslas, försvinna och mördas, vaccinerade inte samhället mot antisemitism. År 1946 mördades 42 judar i en pogrom i Kielce.

De sovjettrogna myndigheterna drog också nytta av antisemitismen. Så kom det sig att doktor Elzbieta Bielawska 1968 sa åt sina tonårssöner att packa väskorna. De måste lämna landet för att de var judar! Det hade ingen berättat för Maciej och hans bröder. Judar? Det var ju några andra.

Detta är temat i en annan bok jag också vill rekommendera. Mikołaj Grynbergs *Rabalder*, som kom på svenska i år. Det är korta noveller på verklighetens grund. Här talar rasande polska judar, som inte vill veta av någon judisk bakgrund. De skäller ut författaren. Vi möter polacker som försöker hantera sin historia. En pensionär i Warszawa trasar runt i det forna gettot och

vill begrava de judiska benknotorna på nytt. Men de kommer upp igen. Grynbergs korta texter är lika absurda som sakliga. De fångar den polska fantomsmärtan efter de mördade grannarna, som tystnad och censur aldrig har rätt på.

I november 2025 guidas vi i regniga skogar till judiska gravar av hängivna polacker som vikt sitt liv åt att minnas offren. Samtidigt rapporterar medierna om Grzegorz Braun, en av Polens representanter i Europaparlamentet. Han har offentligt förnekat existensen av gaskamrar i Auschwitz. Fejk, kallar han dem. Braun, som också var en av kandidaterna i presidentvalet, har fått hård kritik av premiärministern Donald Tusk. Men den nyvalde presidenten, nationalisten Karol Nawrocki, säger ingenting.

En polsk paradox, bland många. 🇵🇱

ULRIKA KNUTSON

Kulturjournalist som har guidat *Fönstrets* läsare i kulturens värld sedan 2006.

KLASSIKERLISTAN

”Jag har läst vid en landsväg i hela mitt liv”

– TIO KLASSISKA BERÄTTELSE ROTADE I VÅR SYDLIGASTE MARK

I Skåne samsas vikingar och vallackare med nakna galar i Malmö, poliser i Ystad och en viss Nils Holgersson. Mellan korsvirkeshus, kalkbruk och klassklyftor uppstår berättelser som blir en del av den svenska litteraturen – från Piraten till Maunsbach. Här är *Fönstrets* skånska klassiker.

AV ULRIKA KNUTSON FOTO SHUTTERSTOCK

Är Skåne Sveriges mest omskrivna landskap? Jag misstänker det. Så mycket fick väljas bort, med sorg. Alla dessa poeter! 1880-talets nyskapande Ola Hansson med sin *Notturmo*: ”Nu lutar jorden sin kind till natten.” Och Vilhelm Ekelund. Eller Gabriel Jönsson med sin ollonborre från Backafall, frälsningssol-daten Majken Johansson och hennes lilla munspel. Jacques Werup, Lars Norén, Kristian Lundberg, Jesper Svenbro, Mikael

Wiehe och Ulf Lundell. Kvar blev Hjalmar Gullberg.

Skånska mästare finns i alla genrer. Max Lundgren borde ha varit med, med Åshöjdens bollklubb. Anna Lisa Wärnlöfs geniala ”flickböcker” från 1950- och 60-talen, om Pella, Fredrike och Agnes. Att inte ta med Victoria Benedictsson är ju tjänstefel. Jag hör kritiken, och ber att få återkomma.

Varför har Skåne alstrat så mycket spännande dikt? Tre starka skäl finns. Skånes dubbla kulturarv, det danska och det svenska, är en rikedom liksom närheten till kontinenten. Här finns öppna landskap, men också slutna rum, instängt våld. De skarpa klassklyftorna är en rikedom för litteraturen, tänk bara på Susanna Alakoski från Ystad och Mary Andersson från Landskrona.

► **Carl von Linnés SKÅNSKA RESA, 1749.**

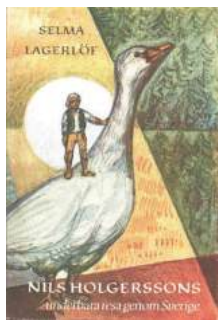
Resan till "Scania" är Linnés sista långresa i de svenska provinserna, och hans soligaste. Han fann landet vackert. Hyllar feta jordar och blomstrande skördar. Intresserar sig för kalkbruk, skifferbrytning och korsvirkeshus, där kvinnorna smetar lera på väggarna. Slagrutor håller han för vidskepelse, och han slår vad om att de inte fungerar på metaller. Men i Sankt Olof på Österlen hittas Linnés egen tappade penningpung – med slagruta!

► **Carl Jonas Love Almqvist: AMALIA HILLNER, 1840.**

Den artonåriga Amalia anländer till godset Gräseholm för att bli guvernant. Herrgården ruvar på hemligheter, passion och – bigami. Precis som i sin berömda *Det går an* försvarar Almqvist ren kärlek utan lagar och präster. Romanen bygger på Almqvists många resor i Skåne, med nedslag i alla samhällsklasser. Han njöt av att ena dagen äta ananas med grevinnan NN, och den andra "förtära sura limpor med oskalad potatis, omgifven av skånska gräbbor och paukar".

► **Selma Lagerlöf: NILS HOLGERSSONS UNDERBARA RESA, 1906.**

Världens mest kända skåning är fjorton-åriga Nils Holgersson från Västra Vemmenhög. Det var Selma Lagerlöf som hittade på honom, och lät honom flyga norrut med vildgässen. Selma tyckte bra om Skåne, även om hon som skolfröken i Landskrona längtat hem till Värmland. Men hon berättar många dramatiska historier från landskapet. Kusligast är sagan om de stolta svartråttorna på Glimmingehus, som krigar mot de avskydda gråråttorna. Människor och råttor har en del gemensamt.

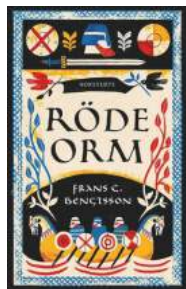

► **Fritiof Nilsson Piraten: BOMBI BITT OCH JAG, 1932.**

Fritiof Nilsson kom till Lund för att läsa juridik. Det gick halvhjärtat. Mest samlade han skrönor. Hans historier flyger ännu. Mästerverket är *Bombi Bitt och jag*. Det är stinsens lille Eli som storögt berättar om den äldre och tuffare kompisen, som är son till sockenhoran, föraktad, men riddare ut i fingerspetsarna. Bombi Bitt är du och bror med tjuvfiskaren Vricklund, bedragaren Nils Gallilé och de fruktade tattarna på Kiviks marknad, Vallackaren och hans käring. En klassiker.

► **Frans G. Bengtsson: RÖDE ORM, 1941.**

"Skånska språket är föga begripligt för folk norr om Jönköping. Men för den som begriper är det en pärla av uttrycksfullhet." Det ansåg Frans G. Bengtsson, själv god stilist. Han skrev lärda och roliga essäer. Med romanen *Röde Orm* fick han en megasuccé. Vikingen Orm är född på Kullen i nordvästra Skåne. Efter hisnande äventyr i österled återvänder han och vännen Toke, rika på erfarenhet och guld. För att vara raa nordbor är de rätt civiliserade. En karl bör inte slå sin fru, tycker Orm.

► **Hjalmar Gullberg: TILL EN NÄKTERGAL I MALMÖ, 1941.**

Detta är en av Gullbergs mest älskade dikter, mycket personlig. Malmö på 1940-talet förknippades med varven och den tunga industrin, knappast med ljuva näktergalar. Men det är den fågeln som tröstar en förtvivlad, ensam mor på BB. I dag vet vi att den lille Hjalmar var "oäkting" och lämnades i fosterhem. Den vuxne poeten liknar sig vid den skygga fågeln. Sången hörs från paradiset, men de som försöker fånga den "står besvikna". Dikten trycktes i samlingen *Fem kornbröd och två fiskar* (1942).

► **Birgitta Trotzig: DYKUNGENS DOTTER, 1985.**

Det är tjugotal på Österlen. Fattigt. De allra fattigaste sliter ont i snålblåsten, på oändliga betåkrar. *Dykungens dotter* inleds med att en ung kvinna lämnar landsbygden. "Hon har sina skäl." Hon får sitt barn, men inget blir bra. Alla klafsar i dyn, i suget från underjorden, som kan vara synden i världen. Och synden är människans lott. Detta skulle vara en hopplöst dyster bok om den inte var så makalöst bra skriven. Och till sist inser man att utan synden skulle vi inte se näden.

► **Henning Mankell: MÖRDARE UTAN ANSIKTE, 1991.**

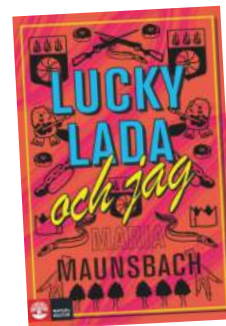
I ett dimmigt och råkallt Ystad ser Kurt Wallander dagens ljus. En överviktig statstjänare med diabetes. Som polis är han så slarvig att allmänne åklagaren gnäller. Men hans intuition är stor – Wallander såg ett nyare, våldsamare Sverige växa fram, i en tid då flyktningförläggningar brann och rädslan för främlingar tar sig vidriga uttryck. Med Wallander skapade Mankell en släkting till de stora, ensamma deckarna: Philip Marlow och Martin Beck.

► **Sigrid Combüchen: SIDONIE OCH NATHALIE, 2017.**

Sigrid Combüchen avskyr sentimentalitet. Hon tvingar ut läsaren ytterst på en plank: Hoppa eller läs vidare! Sidonie och Nathalie lämnar ett brinnande Tyskland 1944. De har förlorat allt och flyr norrut, från Hitlers totala krig. Kvinnorna är inte vänner, gillar inte ens varandra. Romanen går rätt in i vår egen tid. Nathalie betraktar Skåne med flyktingens blick: hukande gårdar som ligger glest och skoglöst; skyddslöst, om man måste stjäla. Och stjäla måste man. Ägg, kläder, pengar, identiteter.

► **Maria Maunsbach: LUCKY LADA OCH JAG, 2022.**

Frida Morgenstjerne är 30 år och singel. Med blandade känslor återser hon barndomens Höör. Får man skriva så rätt och vulgärt, köttigt och slafsigt och framför allt roligt om en flickas barndom? I det mörka Skåne, rentav mördarnas och offrens Skåne. I stilen hälsar Maria Maunsbach frejdigt till Piratens Bombi Bitt, och vänder på könskikaren. Grabbarna har inte monopol på äventyret längre. Här är det de unga kvinnorna som biter stora stycken av livet. Ibland biter de sig i tungan.

A woman with grey hair and glasses is sitting on a wooden chair, resting her chin on her hand. She is wearing a dark blazer over a patterned top and dark trousers. The background is a soft, out-of-focus landscape with a body of water and hills under a hazy sky.

**”MAN VISSTE INTE OM
TYSKARNA SKULLE KOMMA”**

— FAMILJEHISTORIEN BLIR HISTORISK ROMAN

ANNELI JORDAHL är prisad av ABF för sina skildringar av klassamhället. I sin nya roman blickar hon in i sin egen familjs historia och ger liv åt tillvaron på gränsen till Norge under ockupationen.

– Jag tycker om att bilda mig genom mina böcker, säger hon.

AV KARIN ELFVING FOTO KAJSA GÖRANSSON

▶ ANNELI JORDAHL

Ålder: 65 år.

Gör: Författare.

Utmärkelser i urval: Moa Martinson-stipendiet 2010, Tidningen Vi:s litteraturpris 2016, Ivar Lo-priset 2017, Stina Aronssons pris 2020, ABF:s litteraturpris 2020, nominerad till Augustpriset 2022, nominerad till SR:s romanpris 2023.

Tips: År 2026 är det 100 år sedan Ellen Key dog och då ges Anneli Jordahls roman om henne *Jag skulle vara din hund (om jag bara finge vara i din närhet)* ut i storpocket. Jordahl och konstnären Catti Brandelius gör även ett performance om Ellen Key på Tensta konsthall (premiär i maj 2026).

Ar 2012 presenterade Anneli Jordahl sin roman *Låt inte den här stan plåga livet ur dig*, Mona på pensionatet vid Blåsjön i Gäddede i Jämtland, på gränsen mot Norge. Där mötte hon sin faster Karin Hörnell som hon inte hade träffat sedan kontakten med pappan bröts i tvåårs-åldern. Karin berättade om uppväxten på familjen Jordahls fjällpensionat i jämtska Mittilia under andra världskriget.

– Det var en gräns som ingen tidigare hade brytt sig om men som nu var helt stängd. Fyra kilometer ifrån dem var tyskarna. Släktingarna bodde på den norska sidan. De kunde höra när det bomades, säger Anneli Jordahl.

Norrmännen flydde för sina liv över fjället till pensionatet som hade ett flyktingrum där de togs emot. Där fanns också telefonstationen och de hade ansvar för luftbevakningen.

Det var inte alls självklart att fasterns skildringar skulle ligga till grund för en roman. Men när den fullskaliga invasionen av Ukraina inleddes blossade materialet upp.

– Då kände jag att jag bara måste skriva det här. Det måste göras, säger Anneli Jordahl.

Kallet som kommer i januari på Norstedts förlag är en historisk roman om livet i gränslandet under ockupationen av Norge: om solidaritet, kamp, förräderi – och vardagsliv.

– Jag har försökt förmedla känslan av total ovisshet. Man visste inte om tyskarna skulle komma in i Sverige också. Och parallellt med ett mentalt undantagstillstånd skulle man bruka jorden, utfodra djuren, baka tunnbröd, föda barn, äta och sova. Livet fortsatte med någon slags oro inombords.

I rollen som samarit vårdade Annelis farmor de sårade och sjuka i området, hon tog hand om döda och fungerade som barnmorska i samarbete med provinsialläkare David Hummel i Gäddede. Han kom att få en viktig roll i motståndsrörelsen,

”VEM KALLAR PÅ DIG? DET KANSKE ÄR NÅGON SOM HJÄLPER DIG SOM HAR ETT VÄNLIGT ANSIKTE MEN SOM ÄR BÖDELN.”

sen, samtidigt som Henry Rinnan på den norska sidan blev en ovärderlig agent för nazisterna genom att infiltrera de som kämpade mot tyskarna.

– Vem kallar på dig? Det kanske är någon som hjälper dig som har ett vänligt ansikte men som är bödeln. Det är vad jag på något sätt vill skriva fram, säger Anneli Jordahl.

Hon arbetar med att bygga stämningar och skildra psykologiska tillstånd, att leva sig in i vad människor tampas med inombords. Anneli Jordahl återkommer också till att skildra ensamhet.

– Det bär alla tre huvudpersonerna på, fast de tillhör olika sociala skikt.

Researchen har pågått under tre år. Anneli har suttit i Krigsarkivet med den stora David Hummel-samlingen, hon har läst hembygdsföreningens skrifter och satt sig in i det enorma material som finns om Henry Rinnan i Norge. En svinkall januaridag besökte hon den villa där han torterade människor i källaren.

– I den bodde innan kriget en judisk man vars hem blev konfiskerat. Det var ganska svindlande att stå där.

Den stora utmaningen bestod i att fånga den tredje huvudkaraktären: farmodern. Det fanns inget skrivet, varken brev eller dagböcker. Intervjuerna med Karin Hörnell och ytterligare en faster – snart 95-åriga Märta Gärdin – hade därför stort värde.

– Märta var outtröttlig i att prata minnen från klockan nio på morgonen till åtta på kvällen. Har jag fått hennes gener hinner jag skriva många böcker!

I den nya romanen ser Anneli Jordahl trådar till sitt tidigare författarskap.

– Jag skriver ofta om hur man får

människor att känna sig delaktiga och lojala genom karismatiskt ledarskap. Om dogmatism, underkastelse och maktförhållanden. Men även landsbygd och ensamhet är viktiga teman i mina böcker.

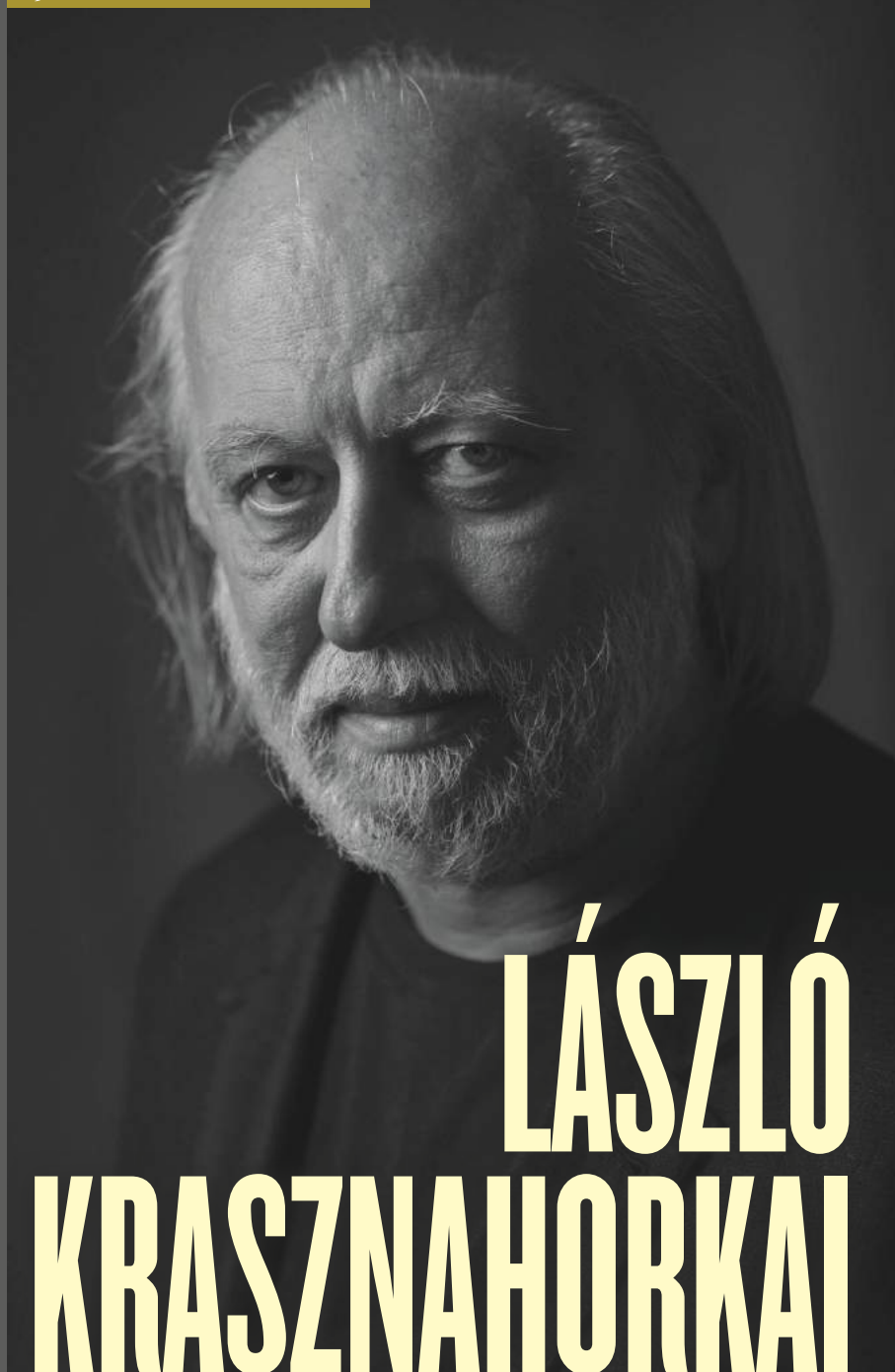
Författarbanan började med facklitteratur. *Klass – är du fin nog?* fick stort genomslag. *Kallet* är den sjätte romanen. Hon har tidigare även skrivit historisk fiktion, bland annat om Ellen Key.

– Det är väldigt speciellt. Jag tycker om att bilda mig genom mina böcker, men det är tungt att släpa på ett faktabagage som bara ska sippra in lite grann. Och samtidigt gäller det att göra historien levande.

Tidigare arbetade Anneli Jordahl på ett projekt i taget, men den här gången kunde det mörka temat i *Kallet* bli alltför tungt när nyheterna om krig i omvärlden dugade tätt. Därför skrev hon parallellt på en novellsamling.

– Den handlar inte om krig. Men jag är intresserad av litteratur som svider.

SJU SKÄL ATT LÄSA ...

— Nobelpristagaren som gör mörkret
klart och mänskligt

1 Därför att denne ungerske författare har skänkt liv och ny gnista åt högmodernistisk prosa, med "medvetandeströmmar" och allt, som vi trodde hade gjort sitt. Men Krasznahorkai skildrar verkliga människor.

2 Därför att den skarpögda kritikern Susan Sontag för länge sedan utnämnde honom till "apokalypsens mästare".

3 Därför att han står stadigt på ungerska jätters axlar, inspirerad av Péter Nádas, Péter Esterházy och Imre Kertész. Med dem delar han mod och moralfilosofi i sin undersökning av hur den auktoritära staten gröper ur sina medborgare.

4 Därför att i *Motståndets melankoli* (1989) kommer en cirkus till stan. Dess enda attraktion är det ruttnande liket av en enorm val. Vi hyllar nog alla våra ruttnande valar, men i Östeuropa i slutet av åttiotalet spreds en alldeles speciell stank.

5 Därför att han skrev manus till den fantastiska filmen *Turinhästen*, i regi av Béla Tarr. Filosofen Friedrich Nietzsche ser en man miss-handla sin häst, och blir sinnessjuk av sorg. Tarr har även gjort en lysande film av Krasznahorkais debutroman *Satantango* (1985). Sju och en halv timme (!) om en kommunistisk by i upplösning.

6 Därför att han trots sina gravallvarliga ämnen också är humorist. Man skrattar åt människans löjlighet, i alla tider.

7 Därför att han kunde skriva en hel roman utan att sätta punkt förrän på sidan 375. Och ändå framstå som läsbar! Boken heter *Herscht 07769* (2021) och handlar om den östtyske byfånen Florian, som slår ihjäl nazister. Själv har författaren sagt att språket inte bryr sig om punkt och komma. Vi tänker inte i korta meningar, tankarna vindlar i väg vart som helst. Tids nog är det Gud som sätter punkt.

• Om du bara ska läsa en bok av László Krasznahorkai kan du börja med *Motståndets melankoli*.

Fotnot: László Krasznahorkai tilldelades Nobelpriset i litteratur 2025 för sitt "visionära och kraftfulla författarskap", och han har meddelat Svenska Akademien att han kommer att närvara vid prisutdelningen i Stockholm den 10 december.

Tidskriften KLASS behöver dig!

Din prenumeration gör skillnad!
Portokostnaderna håller på att knäcka oss.
Hjälp oss nå 500 prenumeranter för att
kunna sänka våra kostnader.
Hjälp oss fortsätta vara ett alternativ där
arbetarklassens röster får höras!

tidskriftenklass.se
Sveriges enda tidskrift
om arbetarlitteratur!

”KLASS fyller ett tomrum i det litterära Sverige som få andra tidskrifter. Arbetarlitteraturen – som är så vital idag – har ju inget annat forum.

litteraturkritiker
Rasmus Landström

REGERINGENS ATTACK MOT FOLKBILDNINGEN ÄR INTE BARA BEGRÄNSAD TILL SVERIGE.

I Namibia riskeras just nu trygga mötesplatser för överlevare av könsbaserat våld och för unga vuxna som lever med HIV eller kämpar med depression. "Efter workshopen berättade jag för min moster om de övergrepp jag utsatts för. Nu känner jag att jag kan andas", berättar en 16-årig flicka.

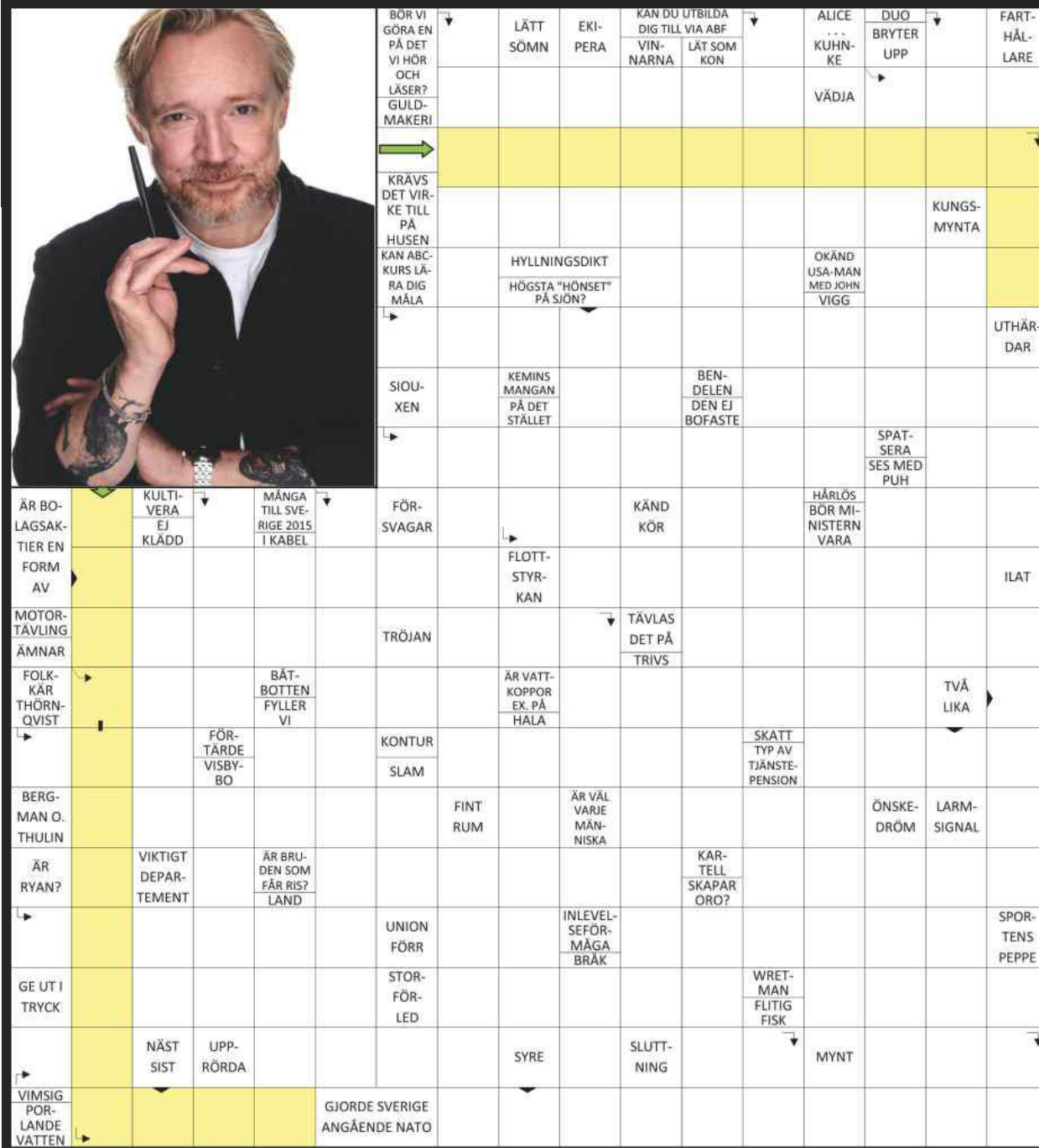
Det är en av ABF:s internationella samarbetsorganisationer som drabbas när Tidöregeringen plötsligt stänger ute Olof Palmes Internationella Center från det svenska civilsamhällesbiståndet.

Det räcker nu! Var med och försvara ABF:s internationella solidaritetsarbete. Swisha en gåva till Palmecentret på 123 240 60 72 eller genom att skanna qr-koden.

SKANNA QR-KODEN MED DIN MOBILKAMERA FÖR ATT SWISHA EN GÅVA:

OLOF PALMES
INTERNATIONELLA
CENTER

KONSTRUKTÖR: LEIF JOHNSON

Skicka lösningen till: Kryss 4, Fönstret, Box 522, 101 30 Stockholm.
Vi vill ha lösningen senast den **19 januari 2026**.
Vi drar tre vinnare som får var sitt presentkort på tre pocketböcker.

Namn

E-postadress:

Adress

Postnummer Postadress

Lösningen och vinnare till Kryss 3.2025

Vinnare:

- Eliza Åkeson, Lerum
- Bengt Martinsson, Luleå
- Hans Jonsson, Olofström

... som vinner var sitt presentkort på tre pocketböcker.
Grattis önskar redaktionen!

► SID 50

**COUNTRY
SOM CIRKEL**

► SID 52

**POJKEN DRÖMDE
STADEN VÄNTADE**

► SID 56

**FIKA MED
HANNA HOPKO**

► SID 57

**ABF-ANNICA:
DET FINNS INGA
MIRAKEL**

NU FÖRÄNDRAS ABF:S ORGANISATION

ABF-kartan ritas om. 51 avdelningar har blivit 39, och ytterligare en handfull avdelningar går samman vid årsskiftet. Hur påverkas du som cirkelledare?

– Förhoppningsvis inte alls. Det handlar om hur ABF är organiserat internt, samt att vi minskar sårbarheten så att vi har verksamhet i alla kommuner även när tiderna är tuffa, säger biträdande förbundssekreterare NIKLAS SKEPPAR.

AV ELISABET WAHL ILLUSTRATION ABF

Möjligen har du som cirkelledare redan sett att det pågår en hel del förändringar på det organisatoriska planet inom ABF. Vissa avdelningar går ihop, på andra håll bildas nya distrikt och på ytterligare något ställe går avdelningar ihop med redan befintliga distrikt. Det kanske låter rörigt, men enligt Niklas Skeppar handlar det om att skapa struktur och tydlighet.

– ABF har varit organiserat på många olika sätt runt om i landet. Nu kommer organisationen att se ungefär likadan ut överallt. Vi kommer sammanlagt ha nio distrikt, som består av avdelningar med gemensamma ramar för hur verksamheten ska bedrivas.

Vad är grundtanken?

– Det överordnade målet är att vi ska fortsätta bedriva verksamhet i 290 kommuner. Om vi inte agerar kommer det att uppstå vita fläckar ganska omgående.

Distriktsindelning

Distrikt	
A.	Norrbottn
B.	Västerbotten
C.	Mellersta Norrland
D.	Mitt
E.	Öst
F.	Stockholmsregionen
G.	Västsverige
H.	Sydost
I.	Skåne

Niklas Skeppar förklarar att omorganisationen även ska göra det tydligare för alla vilken del av organisationen som gör vad, och vem som beslutar om vad. Mer samordning kan också göra samarbetet med medlemsorganisationerna enklare.

– Det är få av våra medlems- och samarbetsorganisationer som är organiserade på kommunnivå som vi har varit på vissa håll. När andra gör utbildningsplaner så gör de ofta det på länsnivå eller liknande. Nu kan vi verka mer enhälligt gentemot våra medlemsorganisationer.

Så hur kommer det här att påverka ABF:s alla cirkelledare?

– Vårt mål är att cirkelledarna inte ska påverkas. Inga kontor har lagts ned till följd av omorganisationen. Däremot kan vissa anställda få börja jobba i en större avdelning och ha kontakt med flera kommuner. Så det kan komma in folk

från andra kommuner än där du är cirkelledare och ansvara för vissa ämnesområden.

Var kan jag som cirkelledare få reda på mer?

– På samma ställe som alltid. Kontakta din egen ABF-avdelning som har bäst koll lokalt. Även om avdelningen har bytt namn så finns samma kontor, telefon och mejlvägar kvar. **📞**

Niklas Skeppar.

JULKLAPPSINSAMLING I Örebro samarbetar ABF och Verdandi och ordnar en julkappsinsamling tillsammans. Tanken är att sprida glädje och omtanke till barn i utsatta familjer där julen kanske förknippas med ångest och oro. Upplägget är enkelt: Den som vill köper

eller gör en julkapp och lämnar in den på ABF:s kontor i Örebro. ABF och Verdandi slår sedan in paketen och ser till att de hamnar rätt.

Behovet är stort, förra året samlades över trehundra klappar in och ändå blev vissa barn utan.

– Vi vet att barnfattigdomen ökar i länet. I vissa delar ligger den på runt tjugo procent. Vi vet också att många tvingas spara in på julklapparna, så det känns bra att vi kan hjälpa till, säger Andreas "Ante" Mäkele, verksamhetsutvecklare på ABF Örebro. EW

MUSIKFRAMGÅNG Växjöängeten Smiling Man är ett av alla band som repar i en ABF-lokal runt om i landet. Deras grungedoftande rock har visat sig gå hem bland radiolyssnarna i länet. I oktober vann de P4 Nästa stjärnas lokala final i Kronoberg med låten *Sky up high*. I jurygallringen tog det dock stopp och bandet tog sig inte hela vägen till Sverigefinalen. EW

GULDPRIS "För en vacker sorgesång där ljuset i bildspråket väcker hopp om ett livslångt lärande." Så lød juryns motivering när ABF:s film *Utan folkbildning tystnar Sverige* vann guld i kategorin Opinionsbildningsfilmer på Publishinggalan som höll på Berns i Stockholm i början av november. Filmen hade premiär i maj och gjordes för att visa upp ABF:s och studieförbundens viktiga verksamhet.

– Det har varit enkelt att göra en bra och stark film för vi har en bra verksamhet att visa och ett bra case. Vi har nämligen rätt och regeringen har fel, sa ABF:s kommunikationschef Fredrik Pettersson när han och andra representanter för ABF tog emot priset. EW

UTAN FOLKBILDNING

TYSTNAR SVERIGE

MED COUNTRYN I CIRKELFORM

Det går att ha studiecirklar om i princip vilket ämne som helst. I Stockholm finns en cirkel som enbart ägnar sig åt att diskutera och analysera countrymusik. *Fönstret* har hälsat på.

TEXT OCH FOTO ELISABET WAHL

"Quick, quick, slow, slow."

Miriam Parkman räknar takten när hon visar de andra twostep, en dans starkt förknippad med countrymusik. Hennes röst blandas med ljudet från taktfasta fötter på trägolv.

Vi befinner oss i Hägerstensåsens medborgarhus i Stockholm. Här träffas en countrycirkel på onsdagar någon gång i månaden och har gjort så sedan 2023.

– Varje träff har ett tema. Och i dag var det dans så det är därför vi testat det här, förklarar cirkelledaren Ingrid Gustafsson Nordin.

Det var hon som tog initiativet till cirkeln. Hon undervisade på Stockholms universitet och började inse att det hon gjorde på dagarna egentligen inte skiljde sig så mycket från att träffas i studiecirkelform.

– Jag undervisade i seminarieform och det är lite som en studiecirkel. Sedan har jag alltid lyssnat på country och de senaste åren har jag också tagit mig an den akademiskt som ett studieobjekt. Så då föddes den här idén.

Cirkeln utgår inte från något färdigt studiematerial, men har ändå en tydlig struktur eftersom Ingrid tar fram texter att utgå

ifrån. Inför varje termin bestämmer hon tema för träffarna och skickar ut en läslista.

Under hösten 2025 kommer deltagarna att fokusera på den så kallade alternativcountryn, vem som utgör countrypubliken, twostep, och nostalgi som smärta och politik. För det här är en cirkel som verkligen borrar ner sig. Kvällens diskussion flyter mellan ämnena: från dansens politiska aspekter till linedancing och vad som händer i kroppen när man dansar.

– Jag tycker att cirkeln verkligen har hittat sin form. Det är kul att få ta countryn seriöst eftersom den ofta ses som lågklassig kultur. Man kan säga att vi diskuterar och försöker förstå samhällsproblemen via countryn.

Har den här cirkeln förändrat hur du lyssnar på musiken?

– Jag var lite orolig för det. Skulle det här ta lusten ur det? Men så har det inte blivit. Jag tycker att jag är mer nyfiken nu. Och så har vi blivit ett kompisgäng. Vi dricker öl efter varje träff och ses ofta på olika konserter. 📍

ABF VÄRMLAND HEDRAR MINNET AV FÖRINTELSEN

Den 27 januari är det Förintelsens minnesdag. ABF Värmland är som vanligt med och anordnar en minnesstund.

– För oss är det viktigt att offren och det som hände inte glöms bort, säger Erika Bergkvist, verksamhetsutvecklare på ABF Värmland.

TEXT ELISABET WAHL

Tidigt på morgonen den 27 januari 1945 nådde den sovjetiska armén förintelse-lägret Auschwitz-Birkenau och påbörjade befrielsen av de människor som fortfarande befann sig där. Datumet blev Förintelsens minnesdag som sedan år 2001 är en nationell minnesdag i Sverige.

– Vi är en del av gruppen som arrangerar det här. Jag skulle tro att vi har varit med i säkert femton år, säger Erika Bergkvist.

Varför är det viktigt att uppmärksamma den här dagen?

– En av våra viktigaste ledstjärnor inom ABF är alla människors lika värde. Genom vårt arrangemang hoppas vi kunna så frön till en bättre framtid, men också se till att vi aldrig glömmen. För

man ljus och uppmärksammar några av de kvinnor som kom till Karlstad direkt från nazisternas läger.

– En del var så svaga att de inte klarade sig, utan dog här. Vi säger några ord och brukar hålla en tyst minut. Vi vet väldigt lite om de här kvinnorna, mer än att de kom hit och stannade här för evigt. Det känns viktigt att några minns dem.

Vad händer mer under dagen?

– Vi går till Värmlands museum och där brukar det vara både en föreläsning och musik. Föreläsningen kommer att handla om gränsen mellan Sverige och Norge och de som flydde från nazisterna hit till Värmland. Det är inte riktigt klart vad det blir för musik, men det känns viktigt att lyfta fram kulturen och koppla den till de här frågorna.

”EN AV VÅRA VIKTIGASTE LEDSTJÄRNOR INOM ABF ÄR ALLA MÄNNISKORS LIKA VÄRDE.”

vi glömmen lätt att vi människor är ett, så för att skapa en bra tillvaro måste vi mötas och lyssna till varandra.

Arrangemanget den 27 januari inleds med en träff på den mosaiska minnesplatsen i Karlstad som fungerade som judisk begravningsplats under den första hälften av 1900-talet. Där tänder

Om man vill lära sig mer om Förintelsen, vad är ett bra sätt att börja på?

– Jag tycker man ska börja med att läsa böcker och ha en cirkel. Kanske bjuda in någon som kan de här frågorna väldigt bra. Och så tycker jag man ska ta hjälp av Forum för levande historia, de har hur mycket material som helst.

© Superchilum, CC BY-SA 3.0

Erika Bergkvist.

© Bibi595, CC BY-SA 4.0

HALLÅ DÄR!

OSCAR ERNEROT är generalsekreterare för Olof Palmes internationella center, som arbetar för internationell solidaritet tillsammans med 26 svenska medlemsorganisationer och 190 internationella partnerorganisationer i över trettio länder.

Först var det folkbildningen, och nu drabbas Palmecentret av regeringens nedskärningar. Vad händer?

– Palmecentret har under trettio år haft ett stöd för att bedriva internationellt solidaritetsarbete gentemot civilsamhället, bland annat via ABF. Helt utan förvarning, när vi hade varit i ansökningsfas under mer än ett år, fick vi besked om att vi inte ens längre har rätt att ansöka. Det är en politiskt motiverad attack som med kirurgisk precision riktas mot Palmecentret – och som drabbar våra partner runt om i världen.

Hur många projekt kan drabbas?

– Över hundra olika projekt. Det kan vara fackliga projekt i Zimbabwe, kvinnonätverk i Sydafrika, ungdomar som inte längre får utbildning på Västbanken – men det påverkar även vårt stöd till tankesmedjor som ska utveckla demokratin på västra Balkan.

Vad gör ni för att hantera situationen?

– Palmecentret står starkt, det är inte den här inkompetenta regeringen som kommer få vår verksamhet på fall. Nu jobbar vi intensivt för att hitta ny finansiering och att säkra våra partners fortsatta verksamhet.

Vidare till något roligare: Hur märks folkbildningen inom er verksamhet?

– Cirkelmetodiken är världsunik, och den är bland de viktigaste beståndsdelarna i Palmecentrets verktygslåda. Vi använder oss av studiecirkelmodellen i vårt internationella utvecklingssamarbete världen över, bland annat i Gaza. Vi använder även ABF:s kunskap och studiecirkeln som metod inom vårt utbildningsprogram The Palme Academy. ABF var även med och arrangerade Palmedagen i Göteborg i november.

Vad önskar du dig i jul?

– En ny biståndsmåster och en biståndspolitik som gör Sverige till en partner som vår omvärld kan lita på igen. Jag hoppas också att du som är aktiv inom ABF vill bidra till internationell solidaritet genom ditt engagemang, eller genom att stötta Palmecentret som månadsgivare.

ERIC SUNDSTRÖM

► I varje nummer presenterar vi en av ABF:s 46 medlemsorganisationer och 29 samarbetsorganisationer.

© David Walegren

FOGELSTRÖMS KLASSIKER FÅR NYTT LIV

Mina drömmars stad – en av de mest älskade Stockholmsskildringarna någonsin. Nu sätts den upp på Rojteatern i Handen i Stockholm där mycket av förberedelsearbetet görs i cirkelform.

– ABF har funnits med hos oss i alla år och just i år har vi haft en separat sycirkel för att göra våra kostymer, säger Zacharias Östman som spelar en av rollerna i pjäsen. **TEXT** ELISABET WAHL **FOTO** EVELINA VARGAMO

Mitt i ett bostadsområde dyker plötsligt Rojteatern upp – en av få byggnader som finns kvar från det som en gång var en folkpark. Utifrån ser det vita huset ganska ordinärt ut, men där inne håller det på att hända storartade saker.

När *Fönstret* kliver in genom dörrarna på det som en gång var Folkets Hus känns det som att hamna mitt i en virvelvind. Det står målarburkar och byggmaterial på några olika ställen, folk går runt i olika ärenden, någon delar buntar av utskrivna

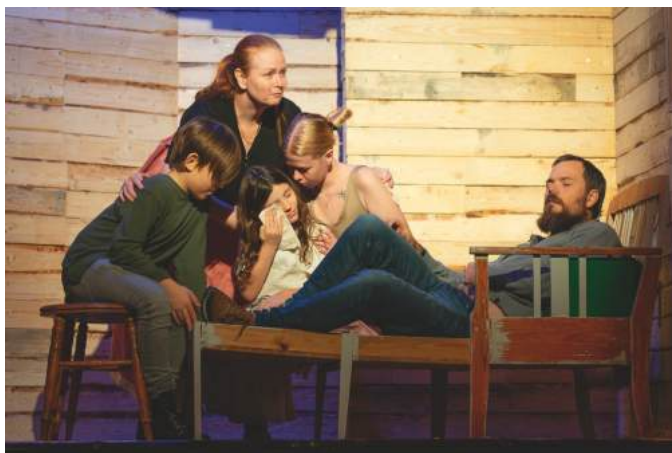
papper. För det är i dag det händer. Den första ordentliga läsningen av teaterns nästa uppsättning: *Mina drömmars stad*. Den klassiska Stockholmsskildringen av Per Anders Fogelström ska få liv igen på den här scenen.

– Teatern har funnits här sedan 1983. Vi satte upp *Romeo och Julia* och skulle egentligen bara finnas som förening ett år. Därför döpte vi oss till Rojteatern eftersom namnet inte spelade så stor roll, säger Zacharias Östman som förutom att spela Storsäcken kallar sig för allmän hus-

tomte och är inblandad i det mesta som händer.

Sedan den där uppsättningen på 1980-talet har teaterverksamheten rullat på. Det har blivit många uppsättningar och det i hast påkomna föreningsnamnet har fått vara kvar. Nu är det alltså dags för *Mina drömmars stad*, en berättelse som funnits med på teaterns önskelista under lång tid.

– Vi har tänkt på den i kanske 10–15 år. Vi kontaktade Författarförbundet som förvaltar allt Per Anders Fogelström har skrivit åt hans arvingar. Det har bara

varit Stadsteatern som har fått spela hans pjäser tidigare, men nu lyckades vi göra en uppgörelse som vi som amatörteater kunde hantera.

Med oss vid bordet i foajén sitter också regissören Sebastian Ring som även har skrivit manus. Han menar att *Mina drömmars stad* är en berättelse som väcker något hos honom. Dels genom alla sina olika lager, dels genom sin fina skildring av förändringens tid i Stockholm och arbetarrörelsens framfart.

– Och så handlar den mycket om vad lycka egentligen är. Genom att vi får följa så många olika karaktärer får vi se både fattigdom och rikedom.

Men vad kan en bok skriven 1960, och som utspelar sig på 1800-talet, säga dagens människor? Mycket, tror Sebastian Ring.

– Det är så mycket kärlek i den här berättelsen och det ger mig hopp i dagens samhälle. Vi lever i en fruktansvärt orolig tid och vi vet inte hur vår värld kommer att se ut. Hur kommer mina barn att ha det? *Mina drömmars stad* visar att kärleken ändå kan tränga igenom.

När vi hittar in i stora salongen igen har rekvisitagenomgången börjat. Ylva Hjörd visar de saker som är färdigtillverkade. Bland annat något som är misstänkt likt en gjutjärnspanna, men som visar sig vara förvånansvärt lätt.

– Ja, det är ingen riktig stekpanna, vilket Zacke kan vara glad över, säger hon till de andras skratt och syftar på en scen där Zacharias Östman karaktär Storsäcken får den dängd i huvudet.

”DET ÄR SÅ MYCKET KÄRLEK I DEN HÄR BERÄTTELSEN OCH DET GER MIG HOPP I DAGENS SAMHÄLLE.”

Ensemblen går också igenom scenografin där man har tagit till många snillrika lösningar för att på en på liten yta kunna gestalta en rad olika miljöer. En dörr kan också bli en brygga och ett rum kan förvandlas till fint kontor när man hänger upp några taylor.

Premiären är satt till den 21 mars och det är mycket som ska hända fram till dess. Till exempel att bestämma hur lång pjäsen egentligen blir. Föreställningen är

ganska trogen boken, men Sebastian Ring har ändå varit tvungen att ta bort en hel del karaktärer.

– Nu siktar vi på två och en halv timme inklusive paus. Men jag kan behöva ta bort mer, så var beredda på det, säger han till de andra.

Trots att alla är klädda i sina vanliga kläder och sitter runt ett bord är det svårt att inte ryckas med när läsningen börjar. Pjäsen börjar i slutet av boken när

döden har hittat till det lilla huset där huvudpersonen Henning och hans familj bor.

Här får vi möta ett fattigt, eländigt Stockholm där människorna drömmer om en bättre framtid.

– Pojken drömde. Staden väntade, läser ensemblen tillsammans och helt plötsligt känns det orimligt långt till premiären när allt nedlagt arbete kommer att få liv på scen. 📖

AKTIONSPROGRAM Verdandi är den del av arbetarrörelsen som jobbar med socialpolitiska frågor. Nu har de tagit fram en studiehandledning till sitt socialpolitiska aktionsprogram. Detta för att lättare kunna sprida materialet

internt i organisationen och göra det tydligt hur man praktiskt kan arbeta med de mål som kongressen antog.

– Vi är ingen hjälporganisation som sysslar med välgörenhet. För oss handlar det mycket om kamrattstöd och att ge människor makt och kraft att själva förändra sin vardag. Därför är det viktigt att sprida hur vi kan arbeta

rent konkret, säger förbundssekreterare Jessica Carlqvist. EW

STUDIEHANDLEDNING

Dokumentären *Det omätbara* riktade strålkastaren mot en grupp som inte alltid får så mycket uppmärksamhet: de som arbetar med att ta hand om andra. Filmen visar hur lite vi värderar en stor yrkesgrupp som gör ett livsviktigt jobb. Nu går det att diskutera filmen – och vårt samhälle – med hjälp av en studiehandledning. Det är ABF Väst som har tagit fram den i samarbete med Nils-Petter Löfgren som regisserade filmen. EW

FÖRDJUPNINGSSTUDIER I höstas gavs antologin *Samtida marxistisk teori* ut. I den presenteras trettiosju tänkare från olika delar av världen som har fört den marxistiska teorin in i det krisdrabbade 2000-talet. Nu har ABF tagit fram en studiehandledning med två frågor utifrån varje kapitel. Tanken är att man väljer

de kapitel som känns mest intressanta och utgår från frågorna som hör till.

– Den här boken och studiehandledningen riktar sig till en nyfiken men obevandrad läsare. Vissa kapitel är mer krävande än andra, så därför passar den så bra att läsa som cirkel och diskutera i grupp. Då kan man reda i knepiga begrepp och ta

sig över tröskeln tillsammans, säger Johan Örestig, en av bokens redaktörer. EW

VEM I HELA VÄRLDEN SKA MAN LITA PÅ?

Lars Wiberg på ABF Väst har skrivit ett studiematerial om källtillit. Inför valet 2026 ser han hur tempot i sociala medier ökar, samtidigt som utrymmet för eftertanke krymper.

– Vi behöver lära oss att stanna upp innan vi delar vidare, säger han. **AV** ELISABET WAHL

En bild dyker upp i flödet med en undertext. Vi läser några ord, gillar kanske, skrollar vidare. Nästa bild, nästa rubrik, nästa klipp. Algoritmerna matar på med mer, mer, mer. Men när hinner vi egentligen tänka?

– Det är precis det som är problemet. Källkritik betyder att vi granskar information kritiskt innan vi tror på den. Men i det höga tempot på nätet blir det nästan omöjligt, säger Lars Wiberg.

Han är kommunikationsansvarig på ABF Väst, med över tio år som nationell samordnare för film och medier på ABF bakom sig. Nu har han skrivit studiematerialet *Vem i hela världen ska man lita på?*

Materialet börjar med en fråga: När gick du på bluffen?

– Alla i presentationsrundan får berätta om en gång som de delat eller trott på något som senare visade sig vara falskt eller vinklat. Ingen ska känna sig dum, vi har alla gått på något.

Därefter kommer teorin. Lars har destillerat källkritiken till fyra grundfrågor som deltagarna ska ställa sig: Vem står bakom? Varför publiceras detta? När publicerades det? Hur vet de detta?

Materialet innehåller också praktiska övningar, som att granska en kontroversiell nyhet tillsammans i smågrupper. Eller att jämföra olika rapporteringar av samma händelse, till exempel en demonstration.

– Då ser man hur valet av ord påverkar. Vilka ord används? Vad utelämnas? Hur påverkar vinklingen din uppfattning?

Ett centralt begrepp i materialet är "källtillit", något som Lars menar ofta glöms bort. Att vara kritisk betyder inte att misstro allt.

– Vi behöver kunna lita på vissa källor för att fungera i vardagen. Därför behöver vi källtillit, att veta vilka källor som generellt går att lita på.

Tanken är att materialet ska kunna användas på två sätt: antingen på en tematräff på en eller två timmar, eller som studiecirkelmateriel. Eftersom det är val nästa år är ämnet högaktuellt.

– Försöken att påverka oss med falsk information ökar. Främmande makter, extremistgrupper och andra aktörer med stora resurser sprider medvetet lögn för att skapa splittring. **🗳**

Lars Wiberg.

ABF VINTERN 2025–2026

Vill du få med något i kalendariet?
Tipsa oss om vad ABF ordnar på din ort!
Mejla: elisabet.wahl@milsbo.se.

BERÄTTA MER!

"DET GÅR INTE ATT VARA PÅ DÅLIGT HUMÖR"

Den 6 februari genomförs Funkisfestivalen på Halmstad arena. **SOFIE JOHANSSON**, verksamhetsutvecklare på ABF Halland, sitter i styrgruppen.

Berätta mer!

– Funkisfestivalen är en sångtävling för personer med neuropsykiatriska och intellektuella funktionsnedsättningar. Det är som *Melodifestivalen* – en glammig kväll med professionellt ljus och ljud och med orkester på scenen. Det är en riktig kulturupplevelse.

Hur bestäms det vilka som får vara med?

– Vi börjar med uttagning i augusti och i år var det 54 som ansökte. Sedan väljer en jury ut 8 och från och med oktober börjar de repa en gång i veckan. De som ansökte men inte kom med bildar en kör och får också uppträda på festivalen, men på en annan scen.

Ni har funnits i elva år och festivalen har blivit en stor grej. Hur har ni lyckats?

– Första året körde vi i en aula i en gymnasieskola med 200 personer i publiken. Men redan då såg vi att det här kunde bli något stort. Vi satte som mål att inom fem år kunna arrangera festivalen på arenan här i Halmstad, men det tog bara tre år innan vi lyckades med det. Nu har vi en publik på 1 500 personer.

Är det många som är engagerade i festivalen?

– Ja, det är ett jättesamarbete. ABF är med i styrgruppen och tre av kommunens förvaltningar är inblandade. Kommunala kulturskolans elever är med som dansare, vi har dagverksamheten som gör armband till alla besökare och elever från gymnasieskolan är publikvärdar.

Vad driver er att fortsätta?

– Alla som är involverade. De som sjunger får en chans att synas och visa att de inte är en osynlig grupp. Sedan sprids det så mycket glädje och det skapas delaktighet. Många som har varit med som artister hör av sig och frågar om de kan vara volontärer.

Varför ska man gå på Funkisfestivalen?

– För att du blir så glad. Det går inte att vara på dåligt humör när du är där. Du blir berörd på riktigt och både gråter och skrattar. Det väcker mycket känslor.

ELISABET WAHL

8 DECEMBER · ABF JÖNKÖPINGS LÄN HJÄRTVÄRMANDE FILMVISNING

Vi ser dramakomedin *Min mormors miljoner* från Thailand som blandar skratt, tårar och storslagna familjeplaner.

► Gummifabriken, Värnamo, kl. 18–20.30.

9 DECEMBER · ABF SYDVÄSTRA SKÅNE HYPNOSEN GULDÅLDER

Hypnos fick ett enormt genomslag som medicinsk behandlingsmetod på 1880-talet, såväl i Sverige som i övriga Europa. Men hypnos var också ett populärkulturellt fenomen och kringresande hypnotisörer drog stor publik. Cecilia Riving, docent i historia vid Lunds universitet, berättar om hypnosens guldålder.

► Biblioteket, Trelleborg, kl. 14.30–16.

9 DECEMBER · ABF NORRTÄLJE TRYGGA BARN PÅ NÄTET

Föreläsning som riktar sig till föräldrar, lärare och andra vuxna som finns i barns och ungas närhet. Under kvällen får du kunskap om ungas nätvardag, vad de kan utsättas för och hur viktigt det är att våga prata om nätet.

► Digital föreläsning, kl. 19–20.

9 DECEMBER · ABF HELSINGBORG FRÅN KRISTID TILL KONSUMTIONSHETS

Emma Severinsson, lektor i modevetenskap, föreläser om modets förändring från 1940-talet till 1960-talet.

► Fredensborg, Gantofta, kl. 15.30–16.30.

11 DECEMBER · ABF VÄST FAIRTRADE – SYSTEMET SOM FUNKAR

En berättelse om den orättvisa världshandeln och framför allt vad man kan göra åt den. Lär känna dem som ligger i framkant för att göra världen mer jämlik på gräsrotsnivå – och bli inspirerad att själv göra något! Jesper Jones samordnar Fairtrade City Göteborg och har nästan trettio års erfarenhet av hållbar konsumtion och rättvis handel.

► Folkets Hus Hammarkullen, Göteborg, kl. 14–16.

11 DECEMBER · ABF NORDVÄSTSKÅNE FILMSAMTAL

För fjärde gången i år träffas vi för att se på film och sedan gemensamt prata om den.

► Kulturhuset Björnen, Åstorp, kl. 18–20.30.

17 DECEMBER · ABF STOCKHOLM PLATS PÅ SCEN FÖR LÅTSKRIVARE

Här får du som musikkapare möjlighet att spela dina låtar live inför publik. Ett tillfälle att nätverka och träffa andra musikkapare.

► Folkkulturcentrum, Hjorthagen, kl. 18–22.

18 DECEMBER · ABF MALMÖ SCENPOESI FÖR ALLA

Ord på scen är en klubb för scenpoesi – där du varje kväll får lyssna till och förtjus av tre poeter. Kvällens tema är översättning.

► Bibliotek, Malmö, kl. 19–22.

21 DECEMBER · ABF NORRTÄLJE DAGS ATT SJUNGA IN JULEN

Fira starten på julen med Norrtälje manskör när de bjuder på konsert på Stora torget.

► Stora torget, Norrtälje, kl. 12–12.30.

17 JANUARI · ABF STOCKHOLM SAMTAL MED INGVAR CARLSSON

Vernissage för konstnären Helene Mårtensons porträttserie *Elva* som avbildar Ingvar Carlsson. Tillsammans med Anna Ekström, ordförande ABF Stockholm, pratar han sedan om dåtid, nutid och framtid.

► ABF-huset, Stockholm, kl. 15.

21 JANUARI · ABF MITTSKÅNE UNDERHÅLLNING MED MUSIKALISK DUO

Missa inte när musikerduon Roger & Tommy underhåller med sång och musik.

► Folkets hus, Staffanstorps, kl. 13–14.

31 JANUARI · ABF STOCKHOLM FACKBOKSFESTIVALEN MINERVA

Under en intensiv dag möts Sveriges främsta författare, tänkare och debattörer för en dag fylld av samtal, intervjuer och föredrag.

► ABF-huset, Stockholm, kl. 10.30–17.

6 FEBRUARI · ABF HALLAND FUNKISFESTIVALEN

Här är årets glittrigaste kväll när personer med intellektuella och/eller neuropsykiatriska funktionsnedsättningar tar plats på scen för att tävla i sång.

► Halmstad arena, kl. 17–21.

12 FEBRUARI · ABF SÖDERTÖRN TEATER I MOAS ANDA

Teatergruppen Sláva spelar pjäsen *Knappar*, inspirerad av noveller av Moa Martinson.

► Kulturhuset, Haninge, kl. 19–21.

LÄS MERA I SPALTEN ►

► HANNA HOPKO

Född: 1982 utanför Lviv i västra Ukraina.

Familj: Make och en dotter.

Uppdrag: Styrelseordförande ANTS, medgrundare av International Center for Ukrainian Victory.

Bjöd på: En liten kopp starkt, gott kaffe – och massor av rapporter.

”UKRAINA KAN INTE VARA EUROPAS SKÖLD FÖR ALLTID”

Från en balkong på en gata nära torget Majdan i Kyjiv hörs en tydlig röst. Det är en kvinna i klarblå kavaj som ropar.

– Elen har gått, det är bara att öppna dörren! Rösten tillhör HANNA HOPKO, ledare inom det ukrainska civilsamhället. *Fönstret* tar trapporna upp i kompakt mörker.

AV ERIC SUNDSTRÖM ILLUSTRATION FREDRIK PETERSSON

Det lyser på ett väningsplan, och det är Hanna Hopko som håller upp dörren till organisationen ANTS (*National Interests Advocacy Network*, se sid 16) som hon var med och grundade 2019. Hennes bakgrund återfinns i det ukrainska civilsamhället, bland annat i framgångsrika kampanjer mot tobaksanvändning, innan hon blev en av ledarna under Euromajdan 2013–14.

SJU SÄTT ATT STOPPA RYSSLANDS KRIGSMASKIN

1. Fullständig avstängning av ryska banker från internationella betalningssystem.
2. Total blockad av den ryska ”skuggflottan”.
3. Komplette finansiell isolering genom att blockera mellanhänder som hjälper Ryssland.
4. Fullständigt embargo på rysk flytande naturgas (LNG).
5. Systematiskt stopp av all smygimport av teknik.
6. Konfiskera frusna ryska statliga tillgångar.
7. Sänk pristaket på olja så att Ryssland tjänar mindre.

Källa: ANTS

I parlamentsvalen 2014 blev hon toppkandidat för Självhjälp, ett proeuropiskt mittenhögerparti, och något av en fixstjärna i en ny generation politiker. Efter fem turbulenta år som ordförande för utrikesutskottet, inklusive utmärkelsen *Leading global thinker of the year* av magasinet *Foreign Policy*, lämnade hon partipolitiken. På ANTS är hon utrikespolitisk expert.

– Våra europeiska vänner måste förstå att Ukraina inte kan vara en sköld för alla på obestämd tid, säger Hanna Hopko och lämnar över några papper med grafer på hur den ryska ekonomin är drabbad av stagflation (stagnation och inflation samtidigt).

Hon menar att tidpunkten för att knäcka den ryska imperialismen är nu, innan Ryssland kan ladda om bakom ett tillfälligt eldupphör, söka mer hjälp hos Kina och fortsätta kriget. På en konferens i Visby nyligen, där Hanna Hopko deltog, hade en tysk deltagare sagt att ”det är EU som måste besegra Ryssland”. Det var ett insiktsfullt genombrott i synen på kriget, anser hon.

– Efter drönarna i Polen, Danmark och Sverige måste ni inse att kriget även har kommit till er, säger hon och påpekar att det moderna kriget inte alltid betyder soldater, stridsvagnar och stridsflygplan.

– Nu måste vi förflytta oss från sanktioner till total ekonomisk isolering av Ryssland. Nitton sanktionspaket har lett till självberöm bland världens ledare – men nya steg måste tas.

ANTS har en lista med sju konkreta förslag som kan skapa en finansiell kollaps i Ryssland, vilket skulle göra det svårt för Kreml att fortsätta kriget (se faktaruta). Om vi inte agerar lär hybridattackerna mot Natoländerna bara fortsätta, förutspår hon.

När *Fönstret* ber Hanna Hopko vända blicken mot det egna landet är åsikterna lika starka. Hon hyllar demonstrationerna som tvingade Volodymyr Zelenskij att återställa oberoendet för antikorrupsionsmyndigheterna Nabu och Sapo – men varnar för att han kan göra något liknande igen.

På den inhemska oroslistan står även att presidentmakten växer sig starkare på parlamentets bekostnad, fattigdom, samt Zelenskijys bristande dialog med civilsamhället och veteraner. På önskelistan står ett stabilare val- och partisystem, mer interndemokrati i partierna, samt politiker som inte bara är snygga på valaffischerna utan kan bygga en koalition för att få ihop en budget.

Hanna Hopko pratar snabbt på en utmärkt engelska som skvallrar om studier utomlands (Oxford och Johns Hopkins), och hon överräcker en broschyr eller en rapport om nästan allt hon vill förändra. Och som före detta politiker – eller en god folkbildare – kan hon inte undvika att upprepa huvudbudskapet.

– Utan pengar har du inte råd med ett krig, påminner hon, och säger att det är Ukraina som upprätthåller säkerhetsgarantierna för Natos östra flank. Ryssland ska knäckas nu – innan drönarna även kommer till våra städer. **F**

Även i kommande nummer av *Fönstret* kommer vi att fika eller äta lunch med en folkbildare eller eldsjäl i civilsamhället.

DET FINNS INGA GIVNA MIRAKEL

Nyligen såg jag *Det som håller oss vid liv* på Stadsteatern i Stockholm – en musikal byggd på Peter LeMarcs musikkatt. Det var berörande att uppleva den resa som Peter LeMarc gestaltat i ord och musik: sorg, kärlek, uppbrott, längtan, rötter. Som ett soundtrack över mitt och många andras 1980- och 90-tal.

Den gemensamma upplevelsen och minnena av både sårbarhet och lycka skapade en värme i rummet, i en värld som annars känns så fylld av motsatsen. En påminnelse om hur betydelsefullt det är att mötas – och om kulturens kraft. Det är precis vad folkbildningen erbjuder. Men just nu eroderas den.

I höstas kom en rapport som visar att

”ATT DET INTE LÄNGRE RÅDER KONSSENSUS OM ATT FOLKBILDNINGEN ÄR AVGÖRANDE FÖR ETT LANDS UTVECKLING ÄR ETT PARADIGMSKIFTE. KAN VI NÅ DIT IGEN? JAG TROR DET ÄR NÖDVÄNDIGT.”

Tidöregeringens minskade statliga anslag till folkbildningen har försvagat den kulturella infrastrukturen, särskilt utanför de större städerna. Studieförbund har stängt lokaler i fyra av tio kommuner. Replokaler slår igen. Folkhögskolor läggs ned – eller lever under hot om det.

Och som om detta inte vore nog presenterade SD:s tankesmedja Oikos, tillsammans med högerns Timbro, nyligen *Tidö 2.0*. De föreslår att den offentliga finansieringen av studieförbunden ska fasas ut helt. Förespråkarna menar att skattepengar inte ska gå till ”vuxendagis”. Det är inte bara en vulgär och okunnig uppfattning – det är direkt fel.

Under 2023 betalades 561 miljoner kronor i egenavgifter till studieförbundens verksamhet. Det ideella värdet av cirkelledarnas arbete uppskattades till 1,6 mil-

jarder kronor. Statsbidraget är på knappt 1,8 miljarder.

Att det inte längre råder konsensus om att folkbildningen är avgörande för ett lands utveckling är ett paradigmskifte. Den samsynen har funnits sedan folkbildningens barndom. Kan vi nå dit igen? Jag tror det är nödvändigt. Men för att lyckas krävs att vi berättar vad folkbildningen betyder. Varje neddragning innebär att fler hamnar längre ifrån möjligheten att ta del av kultur och gemenskap, särskilt på landsbygden och i mindre orter.

För studieförbundens framtid är det helt avgörande vilken politik som förs. Tidöpartiernas nedskärningar är ett direkt hot mot en livskraftig folkbildning. DN:s

Björn Wiman uttryckte det nyligen så här: ”Folkbildningen är den digitala hjärnrötans motsats: att ta fram det bästa i varje människa. Det borde inte vara en politisk stridsfråga.” Men dessvärre måste det bli strid om folkbildningen.

För att travestera Peter LeMarc: ”Det finns inga givna mirakel.”

Så om vi vill ha folkbildningens mirakel även efter nästa val, måste vi välja det. Och det är du och jag som väljer. ☹

.....
ANNICA DAHL är förbundssekreterare i ABF.

© Anna-Lena Ahlström

NAMN & NYTT

• Varje höst delar ABF ut ett stipendium till **bästa kortfilm** på Frame Filmfestival. Årets vinnare blev filmen ***Säg bara nej*** som är regisserad av **Filippa Farias** och producerad av **Izabelle Billö**. Ur juryns motivering: ”Vi tas med på en emotionell, genreöverskridande åktur fylld av filmeffekter som är både snyggt utförda och påhittigt integrerade i handlingen.”

© Josef Göthenskjöld

• Studieombudsman **Kristina Wäger** som jobbar på ABF Bräcke har fått priset **Guldstjärnan** som **Årets serviceperson** i Bräcke kommun. Priset delas ut för att hylla personer och verksamheter som utmärker sig genom ett gott bemötande, hög servicegrad och ett genuint värdeskap.

• ABF:s förbundssekreterare **Annica Dahl** har meddelat att hon avgår i samband med förbundsstämman den 4 maj 2026.

3 FRÅGOR ...

... till **CONNY ERIKSSON**, ordförande i Tango Piteå.

Föreningen fyller tjuo år i år. Hur firar ni?

– I november hade vi en jubileumstillställning. Vi fick bland annat upp instruktörer från både Malmö och Köpenhamn som höll workshoppar med oss. Sedan dansade vi så klart också. I tangovärlden heter det milonga och vi hade flera sådana under helgen.

Hur stor är tango i Piteå?

– Det är många som dansar tango, faktiskt fler än man tror. Vi brukar ha mellan sjuttio och åttio deltagare när vi ordnar saker. Piteå ligger mellan Luleå och Skellefteå så det är många som kommer resande till oss också.

Vad är det bästa med att dansa tango?

– Tango är på ett sätt komplex, men samtidigt enkel. Det tar en stund att lära sig tekniken, men när man väl har gjort det landar man i något väldigt enkelt. Man dansar mycket på känsla. Den finns också över hela världen. Vi har alltid med oss tangoskorna när vi är ute och reser, för det går alltid att hitta något ställe att dansa på.

ELISABET WAHL

EN AULA I ÖSTERSUND VISAR VÄGEN BORT FRÅN POLITIKENS MÖRKER

Det är kanske inte så märkligt att den snabbast växande trenden i nyhetskonsumtion just nu är att stänga av. Allt fler, framför allt unga, väljer att fly från den digitala offentlighet där de mörkaste nyhetsrubrikerna aldrig verkar ta slut. Enligt Reuters Institute vid Oxford University, som analyserar medieklimatet, har antalet unga som säger sig vara mycket intresserade av nyheter minskat från 55 procent för tio år sedan till 33 procent i dag. Bland dem som är mellan 25 och 34 har det minskat ännu snabbare, från 63 till 39 procent.

Det är otäcka siffror för alla som tror att nyhetsjournalistik och välinformerade medborgare är kärnan för en fungerande demokrati. Hannah Arendt observerade att det optimala medieklimatet för en despot inte är censur utan förvirring och okunskap – en offentlighet där medbor-

är. Hans tidigare stabschef John Kelly har klargjort att Trump beundrar Hitler. Ännu en debatt om Trump speglar en olycklig trend i medierna där man subtraherar från publikens förståelse för omvärlden, snarare än att addera något till den. Den risken är särskilt stor när det är Trumpanhängare med i samtalen.

I stället för att "debattera Trump" valde jag att åka till Östersund, där jag träffade en humanistisk förening som samlades i en vacker gammal aula för att prata om demokratin och det öppna samhället. Sammanhanget var så sympatiskt och publiken så engagerad att jag blev påmind om hur viktigt det är, särskilt i hårda tider, att samlas i verkliga rum och diskutera vad som händer omkring oss. Det kan få världen att kännas begriplig igen, eller i alla fall niansera vår förståelse för det obegripliga.

”HANNAH ARENDT OBSERVERADE ATT DET OPTIMALA MEDIIEKLIMATET FÖR EN DESPOT INTE ÄR CENSUR – UTAN FÖRVIRRING OCH OKUNSKAP.”

garna inte längre kan skilja på sant och falskt. Med sådana medborgare, skrev Arendt, kan man göra vad man vill.

Men det är viktigt att inte bara se "nyhetsundvikarna" som världsfrånvända. Många av de unga som rör sig bort från det digitala nyhetsflödet är de mest välutbildade, som i stället återvänder till fysiska tidningar, böcker – och möten i den så kallade verkligheten.

Tidigare i höstas blev jag inbjuden till ett populärt tv-program för att "debattera Donald Trump". Jag tackade nej eftersom jag inte är debattör – men också för att det inte finns så mycket att diskutera. Vid det här laget vet vi vem Donald Trump

Den amerikanska statsvetaren Erica Chenoweth har blivit uppmärksammas för teorin att det behövs en proteströrelse som engagerar 3,5 procent av befolkningen för att orsaka verklig samhällsförändring, som att störta en auktoritär ledare. En förutsättning för det är inte bara ett fungerande nyhetsklimat, utan även en humanitär aktivism.

En sådan aktivism får inte samma rubriker, men den kämpar enträget på, fyller kaffetermosarna, tänder lamporna i aulan, ställer fram stolarna så att vi för en kväll kan tämja mörkret genom att tala med varandra om världens bedrövlighet.

Så håller vi det demokratiska hoppet vid liv. **F**

MARTIN GELIN

Journalist och författare bosatt i Paris – och högaktuell med *Mjuk makt. Kultur och propaganda i den nya världsordningen* (Volante, 2025), som även ges ut internationellt nästa år.

Advents- chansen

2025

Nya
utlottningar
varje vecka!

Hitta de borttappade julklapparna i Adventschansen!

Mellan 24 november och 18 december kan du som är medlem i ett LO-förbund vara med i LO Mervärdes stora adventsutlottning.

Scanna QR-koden och läs
mer på LOmervärde.se

Rivstart – full fart framåt

Vårt populära läromedel har fått ny form och reviderat innehåll. Rivstart innehåller varierade och lustfyllda övningar där samtal och vardagssituationer är i fokus. Med snabb progression och repetitionsuppgifter som prövar, befäster och synliggör språkinläringen lär sig studenterna svenska från dag ett.

Snabbaste
vägen till
språket!

nok.se/rivstart